If you have issues viewing or accessing this file contact us at NCJRS.gov.

E.G.M. Nuijten-Edelbroek

wetenschappelijk
onderzoek-en
documentatie
centrum

AMSTERDAM, 30 april 1980

Een onderzoek naar de ervaringen van ME-ers

88744

19

E.G.M. Nuijten-Edelbroek

Deze reeks omvat de rapporten van door het WODC verricht onderzoek. Opname in de reeks betekent niet dat de inhoud van de rapporten het standpunt van de Minister van Justitie weergeeft.

wetenschappelijk
onderzoek-en
documentatie
centrum

AMSTERDAM, 30 april 1980

Een onderzoek naar de ervaringen van ME-ers

U.S. Department of Justice
National Institute of Justice

This document has been reproduced exactly as received from the person or organization originating it. Points of view or opinions stated in this document are those of the authors and do not necessarily represent the official position or policies of the National Institute of Justice.

Permission to reproduce this copyrighted material has been granted by
Ministerie van Justitie
to the National Criminal Justice Reference Service (NCJRS).

Further reproduction outside of the NCJRS system requires permission of the copyright owner.

Ministerie van Justitie
1981.

Staatsuitgeverij
's-Gravenhage

NCJRS
JUN 23 1981
ACQUISITIONS

19

Inhoudsopgave

	Voorwoord	1
1	**Inleiding**	3
1.1	Algemeen	3
1.2	Opzet van het rapport	4
2	**Grootschalig politie-optreden**	5
2.1	Inleiding	5
2.2	Georganiseerd politie-optreden	5
2.3	Het beleid in het ME-optreden	6
2.4	Implicaties voor georganiseerd politie-optreden	6
3	**Probleemstelling van onderzoek**	7
3.1	Inleiding	7
3.2	Probleemstelling	7
3.3	Enkele veronderstellingen	8
4	**Het onderzoek en de onderzochte groep**	9
4.1	Inleiding	9
4.2	De onderzochte groep	9
4.3	Uitvoering van het onderzoek	10
4.4	De vragenlijst	10
4.5	Response	10
4.6	Enkele persoonsgegevens	11
4.7	Duur van het optreden in Amsterdam	12
5	**Acceptatie van gezag**	14
5.1	Omschrijving van het begrip	14
5.2	Wetshandhaving	14
5.3	Protest tegen overheidsbeleid	16
5.4	Politie-optreden	17
5.5	ME-bijstand als taak van de politie	17
5.6	Partijpolitieke oriëntatie	18
5.7	Onderlinge samenhangen	19
5.8	Conclusies	20
6	**De gebeurtenissen in Amsterdam**	21
6.1	Inleiding	21
6.2	Aspecten van het beleid en van het optreden	21
6.2.1	Instructie en begeleiding	22
6.2.2	Coördinatie in het optreden	23
6.2.3	Leiding van de verantwoordelijke commandanten	24
6.2.4	De verbindingen tussen de verschillende eenheden	25
6.2.5	Persoonlijke uitrusting en bescherming	25
6.2.6	Bewapening	26
6.2.7	Kwaliteit van het materieel	26
6.2.8	Persoonlijke verzorging	27

6.2. 9	Verzorging van gewonden	27
6.2.10	Het algemene openbare ordebeleid	27
6.2.11	Het geweld van publiek en politie	28
6.3	De aspecten tezamen bezien	29
7	**Emoties, opvang en belangenbehartiging**	32
7.1	Inleiding	32
7.2	Emoties tijdens het optreden	32
7.3	Opvang van emoties na afloop	34
7.4	Materiële vergoeding en belangenbehartiging	35
7.5	Conclusies	36
8	**ME, weg ermee?**	37
8.1	Inleiding	37
8.2	Veranderde opvattingen	37
8.3	Persoonskenmerken en veranderde opvattingen	38
8.4	Politieke opvattingen en veranderde opvattingen	38
8.5	Ervaringen in Amsterdam en veranderde opvattingen	39
8.6	Korps en veranderde opvattingen	40
8.7	Conclusies	40
9	**Samenvatting en conclusies**	42
9.1	Inleiding	42
9.2	Onderzoeksvragen	42
9.3	Het onderzoek	43
9.4	Onderzoekresultaten	43
9.4.1	Persoonskenmerken	43
9.4.2	Politiek-maatschappelijke oriëntatie	44
9.4.3	Duur van het optreden	45
9.4.4	Het oordeel over het optreden in Amsterdam	45
9.4.5	Emoties, opvang en belangenbehartiging	48
9.4.6	Verandering in opvattingen	49
9.5	Slotbeschouwing	50
	Literatuur	52

Voorwoord

Dit rapport bevat de resultaten van een onderzoek naar de ervaringen en meningen van de ME-ers die op 30 april 1980 te Amsterdam waren ter gelegenheid van de inhuldigingsplechtigheden van H.M. Koningin Beatrix en opgetreden zijn bij de ernstige ongeregeldheden die zich op die dag voorgedaan hebben. Het initiatief tot dit onderzoek is uitgegaan van de gezamenlijke politievakorganisaties en de Marechausseevereniging. Voor de uitvoering is contact gezocht met het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum van het Ministerie van Justitie, dat ook de analyse en rapportage heeft verzorgd.

Op deze plaats past een woord van dank aan allen die aan het onderzoek hebben meegewerkt. Allereerst aan alle ME-ers voor hun bereidwillige medewerking en de betrokken instanties voor het verkrijgen van het adressenmateriaal. Vervolgens in het bijzonder aan dr. P. van Reenen voor zijn waardevolle suggesties bij de analyse van de resultaten. Daarnaast ook aan J.B. ter Horst voor de goede zorg waarmee hij het veldwerk heeft georganiseerd en T. Reckers en B. de Bruin voor de verzorging van het typoscript van het rapport.

1 Inleiding

1.1 Algemeen

De inhuldigingsplechtigheden op 30 april 1980 te Amsterdam zijn gepaard gegaan met zeer ernstige ordeverstoringen.

In de ochtenduren deden zich al vroeg botsingen voor tussen politie en krakers in de Bilderdijkstraat en later op de dag tussen politie en demonstranten bij de Blauwbrug. De ongeregeldheden verspreidden zich in de middag en de avond over het gehele stadscentrum. De verwachtingen dat er iets op die dag zou gebeuren, waren algemeen. In de pers was te voren ruimschoots aandacht besteed aan de kans op rellen en politie, justitie en bestuur hadden er in de voorbereiding van de plechtigheden rekening mee gehouden. Deze ongeregeldheden waren echter veel omvangrijker en ernstiger van aard dan men had verwacht. Naast enorme materiële schade zijn er vele gewonden gevallen; alleen al onder de politie meer dan 100.

Bevolking, overheid en pers reageerden geschokt op de gebeurtenissen. Na de 30e april begon een 'geschrokken' overheid op allerlei niveau overleg. De Tweede Kamer en de Amsterdamse gemeenteraad bespraken de gebeurtenissen, de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid werd gevraagd een probleemstelling voor te bereiden voor een 'breed beraad' over de ongeregeldheden. En ook de politie begon met uitgebreide evaluaties. Daarover zijn ook rapporten verschenen; onder andere de 'Evaluatie nota Mobiele Eenheden 30 april 1980' van het Amsterdamse politiekorps en het rapport 'Het grootschalig politieoptreden na 1980', uitgebracht naar aanleiding van een studieconferentie te Warnsveld. Zowel meer fundamentele vragen naar de achtergronden en oorzaken van de ongeregeldheden kwamen daarbij aan de orde als ook meer praktische zaken. Voor de meer fundamentele discussie heeft de WRR inmiddels een aantal bouwstenen aangedragen in haar rapport 'Democratie en Geweld: wetenschappelijke beschouwingen en onderzoekvoornemens' (december 1980). De evaluaties van de politie hebben ondertussen tot enkele wijzigingen in taktieken en uitrusting geleid. Het overleg dat de politievakorganisaties na 30 april 1980 hebben gevoerd met de Ministers van Binnenlandse Zaken en Justitie resulteerde in het beschikbaar stellen van een bedrag ter grootte van 7 miljoen voor de aanschaf van beschermende uitrusting en beter materieel.

Naast het te starten onderzoek naar oorzaken en achtergronden van de ongeregeldheden (op grond van de probleemanalyse door de WRR) bestond bij de politievakorganisaties de wens tot het houden van een onderzoek onder de politiemensen die in Amsterdam ingezet zijn geweest ter handhaving van de openbare orde rondom de inhuldigingsplechtigheden. Doel van dat onderzoek zou moeten zijn na te gaan wat hun ervaringen, bevindingen en kritiek zijn, om van daaruit lering te kunnen trekken voor de toekomst. In het overleg met de bewindslieden werd de wens tot het doen van een onderzoek naar voren gebracht. Van de zijde van beide ministeries werd hulp toegezegd bij de uitvoering van het onderzoek. Het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum van het Ministerie van Justitie is bereid gevonden begeleiding en assistentie te verlenen bij de uitwerking, uitvoering en rapportage van het onderzoek.

Preceding page blank

De verantwoordelijkheid van het onderzoek berust bij de gezamenlijke politievakorganisaties en de onderzoeker. Voor de begeleiding van het onderzoek is een werkgroep geformeerd, bestaande uit vertegenwoordigers van de politievakorganisaties en van de Marechausseevereniging en uit de onderzoeker. Conclusies die getrokken worden uit de resultaten van het onderzoek komen dan ook voor rekening van deze instanties, waarmee aangegeven is dat deze niet eveneens het standpunt van de Minister van Justitie of Binnenlandse Zaken vertegenwoordigen.

1.2 Opzet van het rapport

Dit rapport bevat een verslag van de resultaten van het onderzoek. Op verzoek van de politievakorganisaties heeft het WODC de uitvoering van het onderzoek verzorgd, inclusief de rapportage.
Het onderzoek bevat een groot aantal onderwerpen; opvattingen van ME-ers over het optreden in Amsterdam, over de leiding, over de persoonlijke uitrusting en verzorging; vragen naar de beleefde emoties en stress in Amsterdam; maar ook vragen naar politieke voorkeuren, naar opvattingen over het ME-werk en naar de bereidheid tot het optreden als ME-er. Door de diverse thema's heen loopt echter de algemene vraag naar de acceptatie van het gezag door de politie. Deze vraag heeft dan twee aspecten. Het eerste aspect is de relatie van de politie, en met name van de ME, met een steeds pragmatischer opererend bestuur; een pragmatisme dat steeds hogere eisen stelt aan professionalisme en zelfbeheersing van de politie. Het tweede aspect betreft de mate van individuele loyaliteit; er zijn politiemensen die duidelijke grenzen stellen aan hun dienstbaarheid aan het politie-apparaat. Voorbeelden hiervan zijn de NPB-leden die hun rol ter discussie stelden bij het handhaven van de openbare orde rondom de protesten tegen de proefboringen bij zoutkoepels voor de opslag van radioactief afval; of de pelotonscommandant van de ME die weigerde zijn peloton te leiden bij de demonstraties bij de kerncentrale in Dodewaard; of de Renkumse hoofdagent die ME-werk weigerde.

Deze algemene vraag staat centraal in het onderzoek. De opzet van dit rapport is als volgt. Na een hoofdstuk over grootschalig politieoptreden (hoofdstuk 2) en een bespreking van de centrale onderzoekvragen en veronderstellingen (hoofdstuk 3) volgt een beschrijving van de onderzoekopzet en de onderzochte groep (hoofdstuk 4). Vervolgens wordt aandacht besteed aan een aantal aspecten van acceptatie en aanvaarding van gezag (hoofdstuk 5).

In de daarop volgende twee hoofdstukken worden de ervaringen in Amsterdam en de daar opgedane emoties behandeld (hoofdstuk 6 en 7). Of opvattingen over de inzet van de ME en de bereidheid om daarin dienst te doen veranderd zijn onder invloed van de ervaringen op 30 april 1980 komt daarna aan de orde (in hoofdstuk 8). Het laatste hoofdstuk gaat na een samenvatting van de resultaten in op de implicaties van deze resultaten voor toekomstig ME-optreden en politie-optreden in het algemeen.

2 Grootschalig politie-optreden

2.1 Inleiding

Sedert de beginjaren '70 heeft de politie bij acties zoals gijzelingen, kapingen, en ontruimingen van (gekraakte) woningen herhaalde malen grootschalig moeten optreden. Vooral in de tweede helft van de zeventiger jaren richtte dit optreden zich tegen groepen uit de bevolking die opkomend voor hun belangen de rechtsorde aantastten en de openbare orde verstoorden. Mobiele eenheden van gemeente- en rijkspolitie en/of bijstandseenheden van de koninklijke marechaussee werden ingezet om een einde te maken aan dergelijke acties, waarbij het in een aantal gevallen kwam tot gewelddadige confrontaties tussen politie en bevolking. De gebeurtenissen op 30 april 1980 waren daar een voorbeeld van. Ook daarna heeft het zich in Amsterdam alsook zeer recentelijk in Nijmegen herhaald.

De vraag is aan de ene kant of de politie in dit specialisme voldoende toegerust is voor een dergelijk optreden. Doch een andere vraag is of een dergelijk optreden behoort tot het takenpakket van de politie en ook of degene die dit dan moet uitvoeren, i.e. de ME-er, daartoe bereid is en in de toekomst bereid blijft. Deze vragen hebben zowel betrekking op de organisatie van het optreden en de ontwikkelingen die zich daarin hebben voorgedaan als op het beleid inzake het optreden. In paragraaf 2.2 en 2.3 wordt daarop ingegaan. In paragraaf 2.4 worden enkele mogelijke implicaties van deze ontwikkelingen aangegeven.

2.2 Georganiseerd politie-optreden

Dat de politie in de stabilisering van de staat en de rechtsorde een integrerende rol heeft vervuld, zal door weinigen ontkend worden. In de meeste ontwikkelde landen is de politie een algemeen verschijnsel, als instrument dat zorg draagt voor de handhaving van het gezag; en daarbij dan het monopolie heeft om geweld te gebruiken.

Het georganiseerd politie-optreden is in de loop der tijd uitgegroeid tot een specialisme met een toenemende professionalisering. Al ver voor de Tweede Wereldoorlog had de politie speciale eenheden voor het leveren van 'harde bijstand' bij oproer en ongeregeldheden. Pas in de zestiger jaren zijn de mobiele eenheden (ME) verder uitgebouwd. Er kwamen ME-opleidingscentra voor rijks- en gemeentepolitie. Uitrusting, bewapening en commandovoering en -tactieken werden verbeterd en verder uitgebouwd.

Het ME-specialisme heeft zich sedertdien steeds verder ontwikkeld. Voertuigen, kleding, uitrusting en bewapening werden aangepast aan de hogere eisen die gesteld werden m.b.t. de persoonlijke veiligheid en bescherming van de ME-ers en aan veranderingen in strategie van ME-optreden; het accent op fysiek geweld is verschoven naar het accent op dreiging met geweld. Daarbij zijn er verschillen ontstaan tussen politie en koninklijke marechaussee. De marechaussee heeft in de afgelopen jaren, vooral voor de 'harde bijstand' vele malen hulp geboden aan politiekorpsen vanwege de kwaliteit van haar organisatie, uitrusting en bewapening. De marechaussee is dan ook de enige die uniformiteit kent in verbindingsmiddelen, in strategie en tactiek van optreden. Tussen de eenheden van rijks- en gemeentepolitie zijn grote verschillen ontstaan, waarbij ook de afstemming met de marechaussee ontbreekt.

Bij georganiseerd politie-optreden van een dusdanige omvang zoals op 30

april 1980 te Amsterdam kan dit tot problemen leiden. Het ontbreken van uniformiteit in voertuigen, uitrusting, bewapening en vooral ook in verbindingsmiddelen bemoeilijkt een gezamenlijk en gecoördineerd optreden sterk.

2.3 Het beleid in het ME-optreden

In zijn boek over overheidsgeweld geeft van Reenen (v. Reenen, 1979) een uitgebreide analyse van de ontwikkeling van het overheidsgeweld.

Hij stelt dat met de opkomst van de verzorgingsstaat in de tweede helft van de zestiger jaren een einde is gekomen aan het 'ambtelijke' geweldsmonopolie. Het ambtelijk geweldsmonopolie wordt door hem gekenmerkt door de autonome, directe en prompte reactie van de politie op een aantasting van het gezag en van de rechtsorde. Daaraan is een einde gekomen; men ging eraan twijfelen of dit wel de meest geschikte reactie was om op te treden tegen protesten tegen maatschappelijke problemen en het gevoerde (overheids)beleid ten aanzien van deze problemen. Op grond van rationele overwegingen ging men niet alleen vanuit de politie, maar juist ook vanuit bestuur en justitie zoeken naar die wijze van optreden (bestuurlijk of politieel) die voor alle betrokken partijen acceptabel zou zijn binnen de specifieke situatie. Van Reenen noemt dit het 'complexe' geweldsmonopolie. Er bestaat niet langer uniformiteit in de reactie van de overheid op aantastingen van haar gezag en van de rechtsorde. Het optreden is steeds verschillend en zeer gedifferentieerd.

Een uitvoerige beschrijving geeft P. van Reenen in zijn boek en in Justitiële Verkenningen (1980). Een belangrijk kenmerk van het complexe geweldsmonopolie is de onderlinge afstemming van politiek-bestuurlijk optreden en politieel en justitieel optreden. De politie bepaalt niet zelf meer hoe zij zal optreden bij ordeverstoringen doch is gevoeliger geworden voor eisen die vanuit politiek of bestuur aan het politie-optreden worden gesteld. Bestuur en justitie hebben meer invloed op de sturing van het georganiseerde politie-optreden en het te voeren beleid daarbij.

2.4 Implicaties voor georganiseerd politie-optreden

Het gecoördineerd optreden van grote aantallen mobiele eenheden van politie en marechaussee vergt een gedegen organisatie. Wanneer dan uniformiteit in middelen en strategie en tactiek ontbreken zal dit een goede organisatie en coördinatie sterk bemoeilijken. Bovendien kan het nadelig werken voor toekomstige optredens, wanneer de betrokken ME-ers zelf de gevolgen van het gebrek aan uniformiteit aan den lijve ondervinden en ervaren. Het is zeer wel denkbaar dat de bereidheid tot deelname aan optreden binnen ME-verband afneemt, wanneer men slechte ervaringen heeft met eerdere optredens. Ook is het denkbaar dat de beheersing en beheersbaarheid van de ME geringer wordt. Eerdere negatieve ervaringen kunnen een anticipatie op nieuwe negatieve ervaringen tot gevolg hebben. Een gevolg daarvan is dan misschien weer dat men eerder tot geweldsgebruik overgaat dan strikt nodig is.

De verdergaande beheersing van het optreden van de politie, in het bijzonder van mobiele eenheden, door de sturing van het politie-optreden door politieke en bestuurlijke overwegingen heeft bepaalde consequenties. Een op de situatie afgestemd beleid bij ordeverstoringen kan in tegenspraak zijn met de beginselen van rechtsgelijkheid en met de belangen van de betrokken politiemensen. In hoeverre zijn degenen die dit beleid moeten uitvoeren, dus de ME-ers zelf, bereid zich hieraan te houden, wanneer het indruist tegen hun eigen opvattingen?

En een laatste vraag is dan nog in hoeverre de ervaringen tijdens het ME-optreden en de spanning tussen bestuurlijk en politiek pragmatisme enerzijds en beginselen van rechtsgelijkheid anderzijds, doorwerken in de politiepraktijk van alledag. Deze vraag blijft in dit onderzoek onbeantwoord. In het onderzoek waarvan in dit rapport verslag wordt gedaan heeft de ME-er centraal gestaan. Tezamen met de evaluaties van de gebeurtenissen in Amsterdam die op verschillend niveau hebben plaatsgevonden kan zo wellicht een beeld gevormd worden waaruit lering getrokken kan worden voor de organisatie van toekomstig grootschalig politie-optreden.

3 Probleemstelling van onderzoek

3.1 Inleiding

In het eerste hoofdstuk zijn de directe aanleiding en de achtergrond vermeld om een onderzoek te houden onder de ME-ers die op 30 april 1980 in Amsterdam waren opgetreden. Het tweede hoofdstuk bevatte vervolgens reeds enkele veronderstellingen over mogelijke effecten van de gebeurtenissen in Amsterdam. Deze zullen in dit hoofdstuk nader uitgewerkt worden.

3.2 Probleemstelling

Het onderzoek heeft een tweeledig karakter. Aan de ene kant gaat het om het vaststellen van de ervaringen en meningen van de betrokken ME-ers, zowel over de organisatie van het optreden als over het gevoerde beleid inzake het optreden. Aan de andere kant is het van belang of de gebeurtenissen in Amsterdam invloed hebben gehad op opvattingen over toekomstig grootschalig politie-optreden.

De vragen vallen uiteen in vier categorieën; de vraag naar:
a het oordeel over de organisatie van het optreden;
b het oordeel over het beleid inzake het optreden;
c de emoties die men doorstaan heeft;
d de mate van begeleiding en de tegemoetkoming voor het optreden.

Bij een grootschalig optreden met eenheden van politie en marechaussee is voor wat betreft de organisatie van het optreden gevraagd naar het oordeel over:
1 de instructie en begeleiding;
2 de coördinatie in het optreden;
3 de leiding van de commandanten;
4 de kwaliteit van het materieel, de verbindingsmiddelen en de persoonlijke uitrusting;
5 de persoonlijke verzorging.

In Amsterdam was gekozen voor een zeer terughoudend beleid ten aanzien van het inzetten van de ME en het gebruiken van geweld. Gevraagd is naar:
1 de bekendheid met dit beleid;
2 de mening over dit beleid;
3 de praktijk van dit beleid.

De doorstane emoties zijn onderscheiden naar:
1 verwachtingen vóóraf;
2 emoties tijdens het optreden, onderscheiden naar verschillende situaties.

De begeleiding na afloop kan betrekking hebben op:
1 de aanvang van de 'normale dienst';
2 de opvang direct na afloop;
3 de materiële tegemoetkoming voor het optreden in geld of vrije tijd;
4 de belangenbehartiging door de vakorganisaties.

Wanneer gedacht wordt aan een mogelijke invloed van het optreden in Amsterdam op toekomstige optredens, kan een onderscheid gemaakt worden naar invloed op:
1 het ME optreden in het algemeen;

2 de bereidheid om zelf als ME-er op te treden.
Daarom is zowel gevraagd naar eventuele veranderingen in de noodzaak van ME-optredens als in de bereidheid om zelf op te treden.

3.3 Enkele veronderstellingen

Bij welke mensen zal er een verandering opgetreden zijn in de opvattingen over de noodzaak van de ME en/of in de bereidheid om zelf deel te nemen? Het is zeer wel denkbaar dat de slechte ervaringen die men heeft opgedaan in Amsterdam ten aanzien van de organisatie en coördinatie van het optreden, ten aanzien van het gevoerde beleid en ten aanzien van de doorstane emoties tot gevolg hebben gehad dat men zich niet langer kan vinden in de terughoudende inzet van de ME en het terughoudende geweldsgebruik (het nieuwe dreigconcept van de ME) en dat men terug wil naar een harder optreden (het oude, fysieke geweldconcept van de ME). De meningen over het optreden in Amsterdam kunnen weer samenhangen met eerdere ervaringen en met politieke en maatschappelijke oriëntaties.

In schema:

Uit de resultaten van de beschrijving van het oordeel van de ME-ers over het politie-optreden in Amsterdam zal blijken *hoe groot* de groep is die het niet eens was met gevoerde beleid of minder goed te spreken was over de organisatie van het optreden. Bovendien zal een indruk verkregen kunnen worden van de omvang van het aantal ME-ers voor wie de gebeurtenissen meer zijn geweest dan een ernstig incident en die daaruit hun conclusies hebben getrokken zowel in de zin van een harder standpunt als van een nog terughoudender beleid ten aanzien van het inzetten van de ME om de rechtsorde en openbare orde te handhaven bij ernstige aantastingen daarvan.

4 Het onderzoek en de onderzochte groep

4.1 Inleiding

Het initiatief tot het verrichten van een onderzoek onder de politiemensen die op 30 april 1980 in Amsterdam waren geweest, vloeide vooral voort uit de wens om een indruk te hebben van de wijze waarop zij de gebeurtenissen op die dag beleefd en ervaren hebben.

Naast een beschrijving van de opvattingen van de politiemensen over een aantal zaken rondom het optreden van 30 april 1980, is het onderzoek exploratief van karakter. Nagegaan is in hoeverre opvattingen over het optreden in Amsterdam samenhangen met veranderingen in opvattingen over de ME en in hoeverre dit weer samenhangt met persoonlijke factoren.

4.2 De onderzochte groep

Met het oog op de inhuldigingsplechtigheden zijn zeer veel politiemensen van gemeentelijke korpsen en van het korps rijkspolitie alsmede leden van de koninklijke marechaussee in Amsterdam geweest voor het verlenen van bijstand. De inzet was nogal verschillend, naar tijd, naar plaats van inzet en naar aard van de taakopdracht. Naast bijstand van pelotons van de Mobiele Eenheid met ondersteunende eenheden (zoals Bratra, beredenen, hondengeleiders, verkenningsploegen e.d.) waren mensen belast met o.a. de bewaking van openbare gebouwen, met de veiligheid van hoge buitenlandse en binnenlandse gasten en met de verkeersregeling in de stad. Daarnaast waren er recherche- en observatieploegen. Al met al is rondom 30 april 1980 ongeveer een zesde deel van de totale Nederlandse politie in Amsterdam aanwezig geweest.

Het is niet mogelijk al deze personen in het onderzoek te betrekken. Bovendien wordt de doelgroep van het onderzoek vooral gevormd door die politiemensen die op 30 april 1980 daadwerkelijk met de ernstige ongeregeldheden geconfronteerd zijn, dus degenen die daadwerkelijk zijn ingezet bij de rellen. Deze kunnen van het meest nabij oordelen over het verloop van de gebeurtenissen op die dag en een beeld geven van hun ervaringen. Een keuze voor deze doelgroep betekent dat een grote groep die wel in Amsterdam is geweest buiten het onderzoek valt, zoals o.a. de politiemensen die voor het handhaven van de verkeersveiligheid op straat waren en ook – zij het op enige afstand – getuige geweest zullen zijn van de gewelddadigheden. De keuze voor de ME-ers en ondersteunende eenheden als doelgroep van het onderzoek betekent dat de resultaten van het onderzoek ook alleen gegeneraliseerd kunnen worden naar de politiemensen die binnen ME-verband ingezet worden. Overwegend zullen dit – in vergelijking tot het totale politie-apparaat – gemiddeld jongere politiemensen zijn met minder dienstjaren bij de politie. Niet aan te geven valt in hoeverre bijvoorbeeld de wijze waarop zij de gebeurtenissen beleefd hebben daardoor anders zal zijn dan die van oudere collega's, of in hoeverre bepaalde opvattingen over politieke issues verschillen van die van oudere collega's en dus niet representatief zijn voor de politie. Wel kan een indruk daarvan gekregen worden door in het onderzoek na te gaan of er verschillen bestaan naar leeftijd of politie-ervaring.

4.3 Uitvoering van het onderzoek

Gekozen is voor een schriftelijke benadering van de te ondervragen personen. Daartoe is een vragenlijst opgesteld die toegezonden is op de privé-adressen. In een begeleidende brief werd het doel van het onderzoek toegelicht. Daarin was tevens vermeld dat het onderzoek plaatsvond met instemming van de Ministers van Binnenlandse Zaken, Justitie en Defensie. Het was niet eenvoudig te achterhalen welke personen in aanmerking kwamen om in het onderzoek betrokken te worden. Naast gemeente- en rijkspolitie had ook de koninklijke marechaussee bijstand verleend. In Amsterdam beschikte men over appéllijsten waaruit ontleend kon worden hoeveel pelotons ME ingezet waren, van de korpsen van rijks- en gemeentepolitie en van de koninklijke marechaussee. Aangezien niet bekend was of deze appéllijsten volledig waren, is met medewerking van de gemeentekorpsen, van de Algemene Inspectie van het korps rijkspolitie en van de Marechausseevereniging een lijst van 3200 personen verkregen die op 30 april 1980 in Amsterdam binnen ME-verband ingezet geweest zouden zijn. Dit aantal sloot goed aan op het aantal zoals vermeld op de appéllijsten, in het draaiboek dat opgesteld was rondom de organisatie en in de brief die door de Ministers van Binnenlandse Zaken en Justitie was toegezonden aan de Tweede Kamer. Aan deze 3200 personen is derhalve de vragenlijst toegezonden. Alhoewel naam en adres bekend was, is strikte anonimiteit van de verstrekte gegevens in acht genomen. De vragenlijst is geanonimiseerd; niet bekend is wie van de 3200 aangeschreven personen aan het onderzoek hebben meegedaan. Na verwerking van de antwoorden op de gestelde vragen zijn de vragenlijsten vernietigd. Na een proefonderzoek onder een aantal agenten van gemeente- en rijkspolitie is de definitieve vragenlijst opgesteld. Deze is begin augustus 1980 verstuurd.

4.4 De vragenlijst

De keuze voor een schriftelijk onderzoek maakt het wenselijk zoveel mogelijk met gestructureerde vragen te werken. Dit wil zeggen dat de antwoordmogelijkheden op de vragen zoveel mogelijk reeds bij de vraag worden aangegeven. Tevens is bij een groot aantal vragen de ruimte geboden voor op- en aanmerkingen, suggesties en kritiek. Dit is vooral gedaan bij de vragen die betrekking hadden op de gebeurtenissen in Amsterdam. Uit de kritische opmerkingen en de suggesties zou 'lering' getrokken kunnen worden.

De vragenlijst bestond uit vier blokken. Het eerste blok bevatte vragen over de leeftijd, het korps waarvan men deel uitmaakt, het aantal dienstjaren en het aantal jaren ME-ervaring. In dit blok zijn ook enkele vragen over opvattingen over ordehandhaving ondergebracht. Het tweede blok bevatte vragen over de ME-ervaring. In het derde blok werd uitvoerig ingegaan op de gebeurtenissen in Amsterdam. Er zijn vragen opgenomen over de instructie die men heeft gekregen, over de begeleiding in Amsterdam, over de persoonlijke verzorging en de persoonlijke uitrusting alsmede over het verloop van het optreden en het oordeel over het beleid t.a.v. het optreden. Ook zijn er vragen opgenomen over eventuele emotionele gevoelens tijdens het optreden. In het laatste blok werd aandacht besteed aan de periode ná 30 april 1980. Gevraagd is o.a. naar de opvang, naar reacties vanuit de sociale omgeving, naar de belangenbehartiging door de politiebonden alsook naar een wijziging in de opvattingen over de inzet van de ME.

4.5 Response

Eind september 1980 waren 2030 vragenlijsten geretourneerd. Na uitsluiting van sterk onvolledig ingevulde vragenlijsten resteerden 1838 formulieren; een response van 57%. Een nadere beschouwing van de aard van het optreden op 30 april 1980 wees uit dat 1337 van de 1838 personen daadwerkelijk opgetreden waren en dat de overige 501 niet waren opgetreden of vanwege een specifieke taakopdracht in Amsterdam waren geweest, zoals bewaking van openbare gebouwen, verkeersregeling of een recherchetaak. Besloten is het onderzoek vooral te richten op de 1337 personen die daadwerkelijk waren opgetreden.

Vanuit de verdeling van de twee groepen respondenten (de groep van 1337 en de groep van 501) over de verschillende korpsen van gemeentepolitie en rijkspolitie en de divisies van de koninklijke marechaussee zou men mogen afleiden dat het aantal van 3200 personen aan wie een vragenlijst is toegezonden wellicht wat aan de hoge kant is geweest, wanneer het gaat om personen die daadwerkelijk zijn opgetreden. Vrij systematisch blijken respondenten uit bepaalde korpsen tot de tweede groep te behoren. Vermoedelijk is een deel van de non-response gelegen in het feit dat de vragenlijst niet van toepassing was omdat men niet was opgetreden en men derhalve de vragenlijst niet heeft ingevuld en niet heeft teruggestuurd. Wanneer dat inderdaad het geval is, betekent dit dat de response hoger is dan de genoemde 57%, wanneer het gerelateerd wordt aan het totale aantal dat daadwerkelijk is opgetreden.

De verdeling van de 1838 respondenten is als volgt:

Tabel 4.1 Response

	groep 1	groep 2	totaal
Gemeentepolitie Amsterdam	18% (241)	13% (63)	16% (304)
Gemeentepolitie overige gemeenten	35% (462)	62% (309)	42% (771)
Rijkspolitie	26% (353)	14% (71)	23% (426)
Koninklijke Marechaussee	20% (272)	11% (56)	18% (328)
onbekend	1% (9)	(2)	1% (11)
Totaal	100% (1337)	100% (501)	100% (1838)

Vooral van de gemeentelijke korpsen zijn ME-ers minder daadwerkelijk opgetreden, doch paraat gehouden.

4.6 Enkele persoonsgegevens

De leeftijd van de 1337 personen waarop de resultaten betrekking hebben, loopt uiteen van 18 jaar tot en met 57 jaar. De helft van hen is 25 jaar of jonger. De mate van ervaring varieert nogal. Het aantal dienstjaren bij de politie of de koninklijke marechaussee loopt uiteen van minder dan een jaar tot meer dan 30 jaar. De helft heeft minder dan 5 jaar ervaring. Het aantal jaren dat men bij de ME is, loopt uiteen van minder dan een jaar tot meer dan 20 jaar. De helft is minder dan 3 jaar bij de ME.

Het overgrote deel (92%) van de respondenten maakt deel uit van een ME-peloton. Dit vindt vooral zijn verklaring in de selectie die binnen het onderzoek is gemaakt voor personen die op 30 april daadwerkelijk waren opgetreden binnen ME-verband. Onder hen bevindt zich een vijfde (20%) die binnen ME-verband een leidinggevende functie bekleden, voor het merendeel als groeps- of sectiecommandant.

Deze persoonsgegevens hangen onderling samen. Met behulp van een HOMALS-analyse is dit nagegaan. Dit is een techniek voor het bekijken van onderlinge samenhangen op een groot aantal kenmerken tegelijk.

Er blijken vier groepen onderscheiden te kunnen worden:

a. personen van 22 jaar of jonger die ongeveer 1 á 1½ jaar bij de politie zijn, ongeveer één jaar of minder bij de ME en nog vrijwel nooit in ME-verband opgetreden; ca. 20%

b. personen van 23 á 24 jaar die ongeveer 3 á 4 jaar bij de politie zijn en 1 á 3 jaar bij de ME en 1 tot 3 maal als ME-er opgetreden; ca. 20%

c. personen van nog iets oudere leeftijd, die 5 á 7½ jaar bij de politie zijn en ca. 3½ jaar bij de ME en vaker (3 à 10 maal of nog vaker) als ME-er opgetreden; ca. 30%

d. personen van boven de 28 jaar die reeds lang (8 jaar of meer) bij de politie zijn, en ook lang bij de ME, daarin veelal ook een leidinggevende functie bekleden doch relatief wat minder als ME-er opgetreden; ca. 30%.

Het aantal dienstjaren loopt dus sterk parallel met ME-ervaring en ME-optreden, met uitzondering van politiemensen met een leidinggevende functie. Een verdere analyse toont aan dat vooral groep c relatief veel ME-ers van korpsen van de rijkspolitie bevat. Groep b bevat relatief veel ME-ers van korpsen van de gemeentepolitie. Vooral in groep a als ook in groep d zitten relatief veel ME-ers van de gemeentepolitie van Amsterdam. De leden van de koninklijke marechaussee zitten relatief meer in groep b en groep d.

4.7 Duur van het optreden in Amsterdam

Reeds de dagen voorafgaande aan 30 april 1980 was de ME in Amsterdam paraat voor het verlenen van bijstand. Ook ná 30 april 1980 was dit het geval; vooral gold dit voor de gemeentepolitie van Amsterdam en voor de koninklijke marechaussee. Vanuit de korpsen van de omringende gemeenten en vanuit de rijkspolitie is relatief wat meer bijstand geboden op 30 april zelf en in de nacht van 30 april op 1 mei. Tabel 2.2 geeft een overzicht voor wat betreft het optreden van de geïnterviewde ME-ers.

Tabel 4.2 Standplaats en optreden

	GP A'dam	GP overig	RP	KMAR	totaal
alléén 29/30-4	11%	68%	73%	30%	43%
29/30-4 én 1-5	32%	31%	25%	69%	44%
29/30-4, 1-5 én nog na 1-5	57%	1%	2%	1%	13%

Aan de ME-ers is ook gevraagd hoe laat zij op 30 april hun uitgangspositie hadden ingenomen, hoe laat ze waren opgetreden en hoe laat het optreden was beëindigd. Deze tijdstippen zullen niet helemaal betrouwbaar zijn vanwege gemaakte schattingen van de tijdstippen. Desalniettemin kan in grote lijnen aangegeven worden hoe lang men op de uitgangspositie gehouden is tot aan het feitelijke optreden, hoe lang dit optreden geduurd heeft en hoe lang men op 30 april 1980 'in touw' geweest is. De tijd die men op de uitgangspositie standby is gebleven, liep op grond van de onderzoekgegevens uiteen van minder dan een half uur tot meer dan 9 uur. Iets minder dan driekwart was 6 uur of minder 'achter de hand' gehouden. Wanneer echter deze tijd de acht uur overschrijdt, zou het kunnen zijn dat daarin een onderbreking heeft gezeten. Men is dan eerst 's morgens vroeg op straat geweest en na een onderbreking vervolgens later op de dag.

Tussen de korpsen blijken verschillen te bestaan. Ten aanzien van de ME-ers van de rijkspolitie en van de gemeentepolitie van omringende gemeenten is langer gewacht met het daadwerkelijk inzetten. Leden van de gemeentepolitie van Amsterdam en van de koninklijke marechaussee zijn sneller ingezet.

De duur van het optreden zelf loopt uiteen van minder dan een kwartier tot meer dan 15 uur. Iets minder dan tweederde had 9 uur of minder daadwerkelijk opgetreden. Leden van de gemeentepolitie van Amsterdam en van andere gemeentekorpsen blijken langere tijd opgetreden te zijn dan leden van de rijkspolitie of van de koninklijke marechaussee.

Het bovenstaande brengt met zich mee dat de totale duur van de inzet en optreden opliep tot meer dan 18 uur. Ook hier waren het vooral de leden van de gemeentepolitie van Amsterdam die hoog scoorden, gevolgd door de ME-ers van andere gemeentelijke korpsen en van de rijkspolitie. Leden van de koninklijke marechaussee blijken al vrij snel op de 30e april ingezet te zijn én ook betrekkelijk kort opgetreden te hebben. Er blijkt een sterke samenhang te

bestaan tussen duur van het optreden en ervaring met ME-optredens. Met mensen die nog geen enkele ervaring hadden, lijkt wat langer gewacht te zijn om hen in te zetten dan met mensen die wel eerder binnen ME-verband waren opgetreden. Ten aanzien van het optreden zelf blijkt dat hoe groter de ME-ervaring was, des te langer men ook in Amsterdam opgetreden was. Zodoende zijn over het geheel genomen de mensen die reeds vaker als ME-er opgetreden waren, ook langer 'in touw geweest'.

Samengevat kan gesteld worden dat de onderzochte groep ME-ers waarschijnlijk gemiddeld genomen wat jonger is dan de doorsnee politiefunctionaris. Een onderscheid kan gemaakt worden naar de mate van politie- en ME-ervaring, van vrijwel niet tot zeer veel. Een ander onderscheid is de duur van het optreden rondom 30 april 1980 in Amsterdam. De ondervraagde ME-ers van de gemeentepolitie van Amsterdam zijn aanzienlijk langer in de weer geweest; tezamen met de leden van de koninklijke marechaussee waren zij ook het allereerst daadwerkelijk ingezet. De leiding heeft dus allereerst een beroep gedaan op de 'eigen' Amsterdamse politie en de koninklijke marechaussee. En vervolgens op die ME-ers van de rijkspolitie die in het verleden vaak binnen ME-verband waren opgetreden. Deze personen hebben daarmee vermoedelijk relatief veel te maken gehad met de ernstige ongeregeldheden.

5 Acceptatie van gezag

5.1 Omschrijving van het begrip

De beheersbaarheid en beheersing van de ME als geweldsinstrument van de overheid zal mede bepaald worden door degenen die uitvoering geven aan dat geweld, door de ME-ers zelf. Ook zij zullen eigen politieke opvattingen mee kunnen laten spelen in de mate waarin ze instemmen met en zelf bereid zijn tot overheidsreacties op protesten tegen maatschappelijke problemen. Recentelijk zijn daarvan voorbeelden geweest ten aanzien van de bereidheid om op te treden bij demonstraties tegen kernenergie.

Van belang is dan ook hoe groot de acceptatie van en de ondergeschiktheid aan het gezag is van de ME-ers zelf. Wanneer deze groot blijkt te zijn en van een stabiele aard is, is er minder kans op een aantasting van het gezag van binnenuit en zullen incidenten, ook van zeer ernstige aard zoals in Amsterdam op 30 april 1980, van weinig invloed zijn op de beheersbaarheid van de ME en de bereidheid van de politie om op te treden. Wanneer deze daarentegen gering is, dreigen er mogelijkerwijs problemen van binnenuit, doordat politiemensen niet langer bereid zijn als 'mikpunt' te dienen van kritiek op het overheidsbeleid en protesteren, weigeren of de politiedienst willen verlaten.

Aan het begrip acceptatie van het gezag kunnen verschillende aspecten onderscheiden worden die enerzijds verwijzen naar een acceptatie van een politieke ordening en anderzijds naar een politieke voorkeur. Vijf aspecten zijn hier vermeld en in het onderzoek opgenomen.

1 De mate waarin men zich uitspreekt voor een strikte handhaving en nakoming van wetten als legale basis voor dit gezag.

2 de mate waarin men instemt met het feit dat de bevolking op verschillende wijze haar protest tegen het overheidsbeleid kenbaar maakt;

3 de mate waarin men instemt met georganiseerd politiegeweld om een einde te maken aan vormen van protest tegen het overheidsbeleid;

4 de mate waarin men instemt met de noodzaak van de ME als een integrale politie-taak en met het inzetten van de ME bij protestmanifestaties;

5 de partijpolitieke oriëntatie als indicatie voor de mate van confirmatie met het bestaande systeem.

Op elk van deze vijf aspecten zal nader ingegaan worden aan de hand van de onderzoekresultaten.

5.2 Wetshandhaving

Voor dit aspect zijn enkele items ontleend aan het landelijke Nationaal Verkiezingsonderzoek 1973, mede om een vergelijking tussen de onderhavige resultaten en de resultaten uit dat verkiezingsonderzoek mogelijk te maken. De items (6 in totaal) hebben betrekking op de vraag of men, onder verschillende condities, voor of tegen handhaving van de wet is. Tabel 5.1 geeft de onderzoekresultaten.

Tabel 5.1 Wetshandhaving

		eens	oneens	geen mening
1.	ik ben een voorstander van een strikte handhaving van de wet, welke gevolgen dat ook mag hebben	79%	20%	1%
2.	een wet waar je het niet mee eens bent, moet je toch nakomen	93%	6%	1%
3.	een wet waar je het niet mee eens bent, moet je toch nakomen, behalve wanneer ze tegen je geweten ingaat	57%	40%	3%
4.	een wet waar je het niet mee eens bent, moet je alleen nakomen wanneer er anders een grote kans is dat je gestraft wordt	8%	89%	3%
5.	een wet waar je het niet mee eens bent, moet je nakomen wanneer je dat zo uitkomt	3%	96%	1%
6.	een wet waar je het niet mee eens bent, moet je nooit nakomen	2%	97%	1%

Uit deze tabel is zeer duidelijk af te lezen dat het overgrote deel van de (1337) geïnterviewde ME-ers van mening is dat wetten nauwkeurig nageleefd dienen te worden. Alléén onder bepaalde condities wijkt een deel van hen daarvan af; bij item 1 – dat betrekking heeft op de strikte handhaving van de wet – zegt 20% het afhankelijk te stellen van de gevolgen en bij item 3 geeft 57% aan dat men vóór naleving van de wet is zolang deze niet ingaat tegen het persoonlijk geweten.

Een vergelijking met de gegevens uit het landelijk verkiezingsonderzoek wijst uit dat de ME-ers in mening verschillen van een doorsnee van de Nederlandse bevolking, vooral ten aanzien van:

- de mate waarin men vindt dat je een wet waar je het niet mee eens bent, toch moet nakomen (93% hier tegenover 70 á 75% landelijk);
- de mate waarin men vindt dat je een wet waar je het niet mee eens bent alleen moet nakomen als er anders een grote kans is dat je gestraft wordt (8% hier tegenover 25 á 30% landelijk);
- de mate waarin men vindt dat je een wet waar je het niet mee eens bent moet nakomen wanneer je dat zo uitkomst (3% hier tegenover 10 á 15% landelijk).

Op de andere drie items zijn de verschillen slechts gering. Alhoewel de cijfers niet helemaal vergelijkbaar zijn omdat het landelijk onderzoek in 1972 heeft plaatsgevonden en bovendien onder personen van 18 jaar en ouder (de geïnterviewde ME-ers waren in hoofdzaak in de leeftijd van 18 tot 35 jaar), wijst de richting van de percentage-verschillen erop dat de ME-ers zich gemiddeld genomen sterker achter handhaving van de rechtsorde opstellen dan de gemiddelde burger. In het onderhavige onderzoek ligt het namelijk reeds hoger dan in het onderzoek uit 1972. Aangenomen zou mogen worden dat een lagere score verwacht kan worden bij personen van jongere leeftijd of in meer recente jaren. Zoals bijvoorbeeld geldt voor de onderzochte ME-ers. Dit betekent dat een landelijk verkiezingsonderzoek in 1980 wellicht nog grotere verschillen te zien gegeven zou hebben. Andersom kan men ook stellen dat gegeven de taak en functie van de politie binnen de rechtsstaat, de scores op de items 1 en 3 toch een aanwijzing vormen voor een wat genuanceerde opstelling en dat men zich niet strikt conformeert aan datgene wat uit hoofde van het beroep verwacht zou mogen worden. Vooral daar waar het geweten mee gaat spelen, acht meer dan de helft van de respondenten ongehoorzaamheid aan de wet gerechtvaar-

digd. Wanneer evenwel een wet in strijd is met het geweten, is niet bekend uit dit onderzoek.

5.3 Protest tegen overheidsbeleid

Het tweede aspect van acceptatie betreft de waardering van protest tegen overheidsbeleid. Voor dit aspect zijn eveneens items ontleend aan landelijke onderzoeken; in dit geval aan een onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau naar culturele veranderingen in Nederland. Een onderscheid is gemaakt tussen items die betrekking hebben op de goedkeuring of afkeuring van concrete vormen van protestacties naar aanleiding van bepaalde probleemsituaties en tussen items die betrekking hebben op de vrijheid van meningsuiting.

Tabel 5.2 geeft een overzicht van de opvattingen van de ME over de concrete protestacties en tabel 5.3 over het recht op vrije meningsuiting in het algemeen.

Tabel 5.2 Goedkeuring van protestacties

		goedkeuring	afkeuring	geen mening
1.	zitdemonstraties, massabijeenkomsten, protestoptochten	37%	55%	8%
2.	bezetting van de school door ouders en onderwijzers	26%	64%	10%
3.	ontslag van de onderwijzers die aan de bezetting deelnamen	19%	67%	14%
4.	wilde staking in bedrijf vanwege dreigend ontslag	16%	69%	15%
5.	bedrijfsbezetting, omdat staking geen resultaat heeft	7%	84%	9%

Over alle vijf items tezamen keurt bijna tweederde van de ME-ers (62%) drie of meer vormen van protestacties af. Uit een vergelijking met de gegevens van het onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau blijkt dat op alle items de ME-ers vaker de protestactie afkeuren dan de doorsnee Nederlander van 16 jaar of ouder. (Deze gegevens zijn over de jaren 1971 tot en met 1979). De verschillen zijn niet altijd even groot; alleen bij de mate waarin men een bezetting van de school goedkeurt (26% hier tegenover 40 á 45% landelijk) is er een groot verschil.

Een indicatie wordt in deze gegevens derhalve gegeven voor een grotere acceptatie van het bestaande systeem en een geringere tolerantie van vormen van protest daartegen door de ME-ers.

Tabel 5.3 Vrijheid van meningsuiting

		vrij	beperkt	niet toegestaan
1.	in het openbaar zeggen wat men wil	64%	36%	–
2.	in het openbaar schrijven wat men wil	58%	42%	–
3.	voor of tegen iets demonstreren	45%	54%	1%
4.	militaire dienst weigeren	11%	48%	41%
5.	gebouwen bezetten (bv. scholen, universiteit) om gerechtvaardigde eisen kracht bij te zetten	5%	40%	55%

Uit deze tabel blijkt dat een aantal ME-ers beperkingen wil van de vrijheid van meningsuiting. Bij de items 4 en 5, die tevens een strafbaar feit inhouden, vindt ongeveer de helft dat ze helemaal niet zijn toestaan. Bij deze items speelt vermoedelijk een strikte interpretatie van de inhoud van het item mede

een rol in de zin van: 'volgens de wet is het niet veroorloofd *dus* mag het niet'.

De percentages in deze tabel wijken nogal af van de gegevens van het onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau. De ME-ers wensen meer beperking van meningsuiting dan de gemiddelde Nederlander. De verschillen zijn groot bij:

- item 3 voor of tegen iets demonstreren (45% hier tegenover 60 á 70% landelijk);
- item 4 militaire dienst weigeren (11% hier tegenover 40 á 50% landelijk);
- item 5 gebouwen bezetten (5% hier tegenover 25 á 30% landelijk).

In het onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau is een zogenoemde Mokken-schaal geconstrueerd. Ook op de gegevens uit dit onderzoek is een dergelijke schaal opgesteld, namelijk over de items 1, 2, 4 en 5 (het derde item voldeed niet aan de eisen van deze schaal). Het kenmerkende van een Mokken-schaal is de cumulativiteit van de somscore van de items die deel uitmaken van de schaal. De somscore 2 wil in geval van een cumulatieve (oplopende) schaal zeggen dat dit vrijwel steeds de som is van item 1 en item 2, en niet bijvoorbeeld van item 1 en item 5. De somscore 3 is dan vrijwel steeds de som van de scores op item 1, item 2 en item 4, en niet van item 1, item 2 en item 5. Hoe hoger de schaalbaarheidsmaat (H) is, des te sterker geldt bovenstaande redenering. In het onderhavige onderzoek was sprake van een zeer sterke schaal (H = .69).

De somscore over de vier items (geteld is het aantal keren dat men vóór vrijheid van meningsuiting is) ziet er als volgt uit:

score 0	32%
score 1	10%
score 2	48%
score 3 of 4	10%

Slechts een kleine groep ME-ers (10%) is zó sterk vóór een vrije meningsuiting, dat ze ook protestvormen als militaire dienst weigeren en gebouwen bezetten als een 'vrije' activiteit zien.

5.4 Politie-optreden

Over het beëindigen van protestacties door de politie zijn twee vragen gesteld; tabel 5.4

Tabel 5.4 Politie-optreden

		goedkeuring	afkeuring	geen mening
1.	arrestatie van deelnemers aan demonstraties	75%	9%	16%
2.	verwijdering van bezetters van een bedrijf	84%	5%	11%

Een zeer groot deel van de ME-ers lijkt geen probleem te hebben met het feit dat de politie ingrijpt bij protestacties door groepen van de bevolking. Dit kon ook verwacht worden, voortvloeiend uit de intrinsieke taakmotivatie van de politieman. In het landelijk onderzoek van het SCP lagen de percentages dat men georganiseerd politie-optreden goedkeurde op elk der items aanzienlijk lager (ca. 50 á 60% keurde het goed).

5.5 ME-bijstand als taak van de politie

Gevraagd is of men van mening was dat de ME-bijstand behoort tot de vaste onderdelen van het werk van de politie. Het overgrote deel (85%) beantwoordde deze vraag positief, een klein deel (9%) was van mening dat ME-bijstandsverlening wèl thuishoort bij de politie, doch daarbinnen een apart on-

derdeel zou moeten vormen; slechts een zeer klein deel (6%) was van mening dat de ME niet thuishoort bij de politie. In de discussie over de taken van de politie speelt de laatste tijd de vraag naar de inzet van de politie (van de ME) bij allerlei acties die gericht zijn op het signaleren van of het een einde maken aan bepaalde probleemsituaties met een maatschappelijke of politieke achtergrond. Gedacht kan worden aan het ontruimen van gekraakte woningen, aan het ontruimen van een terrein van een kerncentrale dat bezet is, aan het verwijderen van actievoerders die proberen te verhinderen dat kernafval op zee gedumpd wordt of aan het verwijderen van illegaal in Nederland verblijvende buitenlanders uit een kerk. Gevraagd in hoeverre men het ermee eens is dat de ME daarvoor wordt ingezet. Vrijwel iedereen (96%) zegt het ermee eens te zijn dat dit gebeurt. Wel maakt men enig onderscheid; iets meer dan de helft is het er volledig mee eens en iets minder dan de helft is het er in grote lijnen mee eens. Deze laatsten lijken enige nuancering aan te brengen.

De geïnterviewde ME-ers lijken geen al te grote moeite te hebben met een krachtiger georganiseerd politie-optreden bij ordeverstoringen dan de laatste tijd is gebeurd. Een overgrote meerderheid (85%) vindt dat er krachtiger opgetreden moet worden; de overigen vinden dat het plaats moet vinden zoals momenteel gebeurt. Een soepeler optreden vindt niemand gewenst. Enige voorzichtigheid bij dit laatste is misschien geboden vanwege een mogelijke doorwerking van de ernstige ongeregeldheden in Amsterdam en het terughoudende optreden dat daar was toegepast. Over het geheel genomen zou men mogen concluderen dat de meeste ME-ers persoonlijk geen problemen lijken te hebben met het feit dat ze ingezet worden bij dreigende orde-verstoringen en dat de politie daaraan een einde maakt, ook al betreft het protesten tegen zaken waar men persoonlijk wel achter zou staan. Ook lijkt het dat een krachtig optreden daarbij niet geschuwd wordt.

5.6 Partijpolitieke oriëntatie

Om te weten in welke richting de politieke oriëntatie van de ME-ers in grote lijn gaat, is gevraagd op welke politieke partij men zou stemmen wanneer er verkiezingen zouden zijn voor de Tweede Kamer. Ongeveer een zesde van de ondervraagden (16%) zegt dat nog niet te weten. Van de overigen geeft tabel 5.5 een overzicht. Daarin is tevens een recente peiling opgenomen van het bureau Lagendijk uit december 1980 over de partijkeuze bij nieuwe verkiezingen voor de Tweede Kamer en de stemverdeling van de verkiezingen in 1977.

Tabel 5.5 Partijpolitieke voorkeur

	ME 1980	bureau Lagendijk 1980	verkiezing Tweede Kamer 1977
CDA	43%	31%	32%
VVD	27%	12%	18%
D'66	18%	17%	5%
PvdA	9%	31%	34%
overig	3%	9%	11%

De ME-ers vertonen wat partijpolitieke voorkeur betreft een afwijkend beeld van een voorspelling van een mogelijke nieuwe samenstelling na de verkiezingen in 1981 en daarmee van de partijpolitieke voorkeur van de Nederlandse kiezer. CDA en vooral ook de VVD hebben sterk de overhand; en de PvdA is zeer sterk ondervertegenwoordigd.

Op 3% na waren de geïnterviewden aangesloten bij een politievakorganisatie; tabel 5.6.

Tabel 5.6 Politievakorganisatie

Algemene Christelijke Politie Federatie (ACP)	37%
Nederlandse Politie Bond (NPB)	34%
Marechausseevereniging	20%
Algemene Nederlanse Politie Vereniging (ANPV)	2%
Vereniging voor Hogere Politie Ambtenaren (VHPA)	2%
overig/onbekend	2%

De onderlinge verhouding tussen ACP en NPB in de onderzochte groep is een afspiegeling van de landelijke verhouding (52%-48%).

Te verwachten valt dat er een samenhang is tussen politieke partij en politievakorganisatie. Tabel 5.7 geeft de samenhang tussen politieke partij en politievakorganisatie.

Tabel 5.7 Politieke partij en politievakorganisatie

	ACP	NPB	Marechaussee vereniging	totaal
CDA	50%	21%	48%	37%
VVD	21%	25%	18%	23%
D'66	12%	22%	9%	15%
PvdA	3%	16%	5%	7%
overig/onbekend	14%	16%	21%	18%
Totaal	100%	100%	100%	100%

Een opvallend resultaat uit deze tabel is het betrekkelijk lage percentage leden van de NPB dat zegt op de PvdA te zullen stemmen. Voor zover er sprake is van een zekere 'linkse' oriëntatie gaat deze niet veel verder dan een keuze voor D'66. Niet onvermeld mag ook blijven het tamelijk grote percentage VVD-stemmers onder de leden van de NPB. Zoals te verwachten was vertonen ACP-leden een redelijk grote mate van 'verzuiling' door hun grote affiliatie tot het CDA.

Over het geheel genomen zou men mogen stellen dat afgaande op de partijpolitieke voorkeur van de ME-ers, sprake lijkt te zijn van een groter conformisme en van een sterkere behoudende opstelling dan onder de doorsnee Nederlandse kiezer.

5.7 Onderlinge samenhangen

In de paragrafen 5.2 tot en met 5.6 is op een vijftal aspecten gebleken dat de ME-ers een grotere ondergeschiktheid aan en acceptatie van gezag vertonen dan men op grond van landelijke gegevens over de Nederlandse bevolking zou verwachten. Nagegaan wordt in deze paragraaf op welke wijze deze vijf aspecten nog weer onderling met elkaar in verband staan en daarmee een maat voor de consistentie in opvattingen en meningen van de ME-ers aangeven. Dit is wederom gedaan met behulp van een HOMALS-analyse.

Uit deze analyses blijkt dat er een grote onderlinge samenhang bestaat tussen de verschillende variabelen.

De ME-ers die protestacties door de bevolking sterk afkeuren (dit is ongeveer 75% van de ME-ers) zijn zeer vaak ook degenen die voor een strikte handhaving van de wet zijn, zonder al te veel ruimte voor bezinning op mogelijke gevolgen van deze wetshandhaving. Deze ME-ers zijn het er sterk mee eens dat de ME ingezet wordt bij protestacties en keuren tevens het ingrijpen van de politie bij protestacties vaker goed. De mate waarin men de ME-bijstand ziet als een vast onderdeel van het politiewerk hangt minder sterk met deze variabelen samen.

Een soortgelijke samenhang geldt ook voor de ME-ers die precies het tegenovergestelde scoren op deze variabelen, alhoewel wat minder sterk. Deze groep is ook een stuk kleiner dan de eerste groep (ca. een kwart van de ME-ers).

Wanneer deze verschillende variabelen gerelateerd worden aan de partijpolitieke voorkeur en aan de vakorganisatie waarbij men is aangesloten, dan blijkt dat de PvdA-stemmers en D'66-stemmers zich minder strikt legalistisch opstellen ten aanzien van handhaving van wet en openbare orde, vaker meningsuitingen (via schrift, demonstraties of andere protestacties) goedkeuren en politie-ingrijpen daarbij afkeuren. Zij verschillen daarin duidelijk van de VVD- en CDA-stemmers. Ook tussen de VVD en CDA-stemmers bestaan verschillen; deze hebben vooral betrekking op het mee laten spelen van het geweten bij de wetshandhaving, het krachtiger optreden van de overheid en de ME-bijstand als vaste taak van de politie. Vooral de geïnterviewde leden van de koninklijke marechaussee alsook de VVD-stemmers scoren hoog op acceptatie van gezag, legaliteit en legitimiteit.

5.8 Conclusies

In dit hoofdstuk is de vraag in welke mate de ME-ers gezag accepteren behandeld naar vijf aspecten.

Het *eerste* aspect was de wetshandhaving. De onderzochte ME-ers blijken vooral legalistisch georiënteerd te zijn. Een uitzondering wordt gemaakt voor gewetensnood. Meer dan de helft van de respondenten vindt dat je een wet die tegen je geweten ingaat niet behoeft na te komen.

Ten aanzien van het *tweede* aspect – het goedkeuren van protestgedrag – was er een verschil te zien met landelijke cijfers. De ME-ers keurden protestacties relatief vaker af. Dat zelfde geldt voor de vrije meningsuiting. De ME-ers verbinden hier relatief meer restricties aan dan de doorsnee Nederlander.

Voor het *derde* aspect – het goedkeuren van politie-optreden bij protestacties – scoren wederom de geïnterviewde ME-ers beduidend hoger dan een landelijke steekproef. Ook blijken de ME-ers weinig moeite te hebben met de ME-taak. Slechts 6% vindt dat de ME-taak niet bij de politie thuishoort.

Vrijwel allen waren het er mee eens dat de ME wordt ingezet bij protestacties, het *vierde* aspect. Enig verschil bestaat er alleen in de mate waarin men het hiermee eens is.

ME-ers blijken een meer conservatieve partijpolitieke oriëntatie, – het *vijfde* aspect – te hebben dan de Nederlandse kiezers. Er is meer voorkeur voor de VVD en het CDA en veel minder voor de PvdA.

Welke conclusies kunnen hieruit getrokken worden?

Allereerst blijkt dat de geïnterviewde ME-ers een sterk formeel-ambtelijke instelling hebben, ook wel aan te duiden als legalistisch. Wanneer daarbij bedacht wordt dat het om overwégend jonge mensen gaat, bij wie in de opleiding toch relatief veel aandacht aan algemene vorming is besteed, wekt dit enigszins verbazing. Van een instrumentele houding ten opzicht van de wet blijkt nauwelijks sprake te zijn. Wanneer daarbij bedacht wordt dat de jongere ME-ers wat minder legalistisch bleken te denken dan de oudere ME-ers, dan zou een verklaring kunnen zijn dat de politie-praktijk het op dit punt in de opleiding geleerde voor een groot deel teniet heeft gedaan.

De legalistische instelling van de ME-ers vormt tegelijkertijd een indicatie voor de acceptatie van de ME-ers van gezag. Een eerste niveau is dan de acceptatie van het systeem van de rechtsstaat. De onderzochte ME-ers refereren in belangrijke mate aan het ideaal van de rechtsstaat en beoordelen het gedrag van anderen ook sterk aan de hand van dat ideaal. Een tweede niveau van acceptatie van gezag is te vinden in de partijpolitieke oriëntatie. Deze is voor de onderzochte ME-ers overwegend behoudend. Veranderings-georiënteerde politieke partijen vinden heel weinig weerklank. Qua partijpolitieke voorkeur zijn de ondervraagde ME-ers overwegend handhavers van de 'bestaande orde'.

Niet onderzocht is een derde niveau van acceptatie van gezag, de binding van de ME-er aan de eigen organisatie of aan de eigen groep. Dat met een dergelijke binding ook degelijk rekening moet worden gehouden, is een bekend gegeven, vooral uit de militaire sociologie.

6 De gebeurtenissen in Amsterdam

6.1 Inleiding

De Amsterdamse politieleiding had rondom de inhuldigingsplechtigheden voor de door de politie te nemen maatregelen een afzonderlijke organisatie gecreëerd en een specifiek beleid uitgestippeld. Dat voor een bepaald project een speciale (nood-)organisatie binnen of buiten de bestaande politieorganisatie wordt opgezet, is niet ongebruikelijk. Wél ongebruikelijk was de omvang van deze organisatie rondom 30 april 1980.

De Amsterdamse politie had bij de operatie in de Vondelstraat in maart 1980 voor het eerste weer enige ervaring opgedaan met een omvangrijke noodorganisatie. Daarvóór moet men teruggaan tot de ontruimingen in de Nieuwmarktbuurt in 1975. Dat betekent dat de ervaring met het politieoptreden bij protest-acties van zo'n grote omvang inmiddels voor een groot deel was verdwenen en in de loop van 1980 weer moest worden opgebouwd. Daarbij rijst in een grote noodorganisatie waarin gemeentelijke politiekorpsen, het korps rijkspolitie en bijstand verlenende eenheden van de koninklijke marechaussee worden ingezet, een extra probleem. De opdeling van de Nederlandse politie gaat gepaard met soms grote verschillen in ME-tactieken, verschillen in organisatiestructuur, verschillen in voertuigen en andere uitrusting en verschillen in verbindingsmiddelen en radiofrequenties.

Ook ongebruikelijk was de voorwaarde die aan het openbare ordebeleid was gesteld: de feestelijkheden op de Dam moesten ongehinderd kunnen doorgaan. Deze voorwaarde resulteerde in een beleid waarin:

a de ME-inzet zo lang mogelijk uitgesteld zou worden;

c geweldsgebruik tot het uiterste zou worden beperkt;

c vuurwapengebruik – behalve bij noodweer – aan toestemming van de hoogste autoriteit in de leiding van de organisatie rondom die dag was gebonden.

Om deze beperkingen aan de ME-inzet te realiseren was aan lagere ME-commandanten (groeps-, pelotons- of sectiecommandant) weinig bewegingsvrijheid gelaten. De meeste beslissingen moesten op het niveau van de bataljonscommandant of de algemene leiding genomen worden.

In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe de omvangrijke (nood-)organisatie en het terughoudende openbare orde beleid in de ogen van de ME-ers heeft gefunctioneerd. De opvang en begeleiding van de ME-ers na afloop van de gebeurtenissen in Amsterdam komen in het volgende hoofdstuk aan de orde.

6.2 Aspecten van het beleid en van het optreden

Aan het optreden en het achterliggende openbare orde beleid kunnen verschillende aspecten onderscheiden worden die elk voor zich weer in verschillende mate negatief of positief gewaardeerd kunnen worden.

De volgende onderdelen komen hier aan de orde:

a de instructies vooraf en de begeleiding op de dag zelf;
b de coördinatie in het optreden;
c de leiding van de verantwoordelijke commandanten;
d de verbinding tussen de verschillende pelotons en ondersteunende eenheden;
e de persoonlijke uitrusting en bescherming;
f de bewapening;
g de kwaliteit van het beschikbare materieel;
h de persoonlijke verzorging;
i de verzorging van gewonden;
j het algemene openbare orde beleid;
k het geweld van publiek en politie.

De eerste vier onderdelen hebben betrekking op de inzet en de directe leiding daarover; de volgende vier op de verzorging en de uitrusting. Daarna volgt een onderdeel over het algehele beleid. En tot slot wordt aandacht besteed aan de mate waarin het optreden van demonstranten en het eigen optreden als gewelddadig zijn ervaren.

6.2.1 *Instructie en begeleiding*

Het grootschalige karakter van de organisatie rondom de inhuldigingsplechtigheden in Amsterdam, met een zeer groot aantal manschappen van omringende gemeentekorpsen, van korpsen van de rijkspolitie en van de koninklijke marechaussee, vraagt speciale aandacht voor de instructies vooraf en begeleiding ter plaatse. Onvoldoende aandacht wreekt zich bij het optreden. Dat dit het geval is geweest, komt tot uitdrukking in de antwoorden op de vraag naar de mate van begeleiding en instructie die men gekregen heeft.

In het draaiboek voor de voorbereiding rondom 30 april 1980 was opgenomen dat aan alle operationele commandanten van de onder hun leiding geplaatste mobiele eenheden van rijks- en gemeentepolitie, alsmede eenheden van de koninklijke marechaussee, een schriftelijke instructie werd gegeven over het politie-optreden, over de aanwending van geweld daarbij en over het justitieel optreden. Een verdere instructie heeft, afgaande op de onderzoekresultaten, weinig plaatsgevonden. Het merendeel van de ME-ers had pas mondeling op 30 april of de dag daarvoor instructies gekregen en was toen pas nader geïnformeerd over het politie-optreden op 30 april 1980.

Bovendien was er een groep van ruim een derde die aangaf helemaal geen instructie vooraf gekregen te hebben. Daaruit mag met enig voorbehoud afgeleid worden dat het aan instructies nogal ontbroken heeft.

Voor vier punten is gevraagd of men, eventueel op een later tijdstip voorafgaande aan het optreden, instructies had gekregen, te weten:

1 de gevallen waarin geweld gebruikt zou mogen worden;
2 de aard van de geweldsmiddelen die gebruikt zouden mogen worden;
3 het gebruik van vuurwapens buiten noodweersituaties;
4 het taktisch optreden.

Voor elk van deze vier punten zegt steeds minder dan de helft geïnstrueerd te zijn; het percentage schommelt tussen de 34% en de 45% en is het laagste voor het gebruik van vuurwapens buiten noodweersituaties. Over alle vier aspecten tezamen heeft iets minder dan de helft (47%) (vrijwel) geen instructie ontvangen, iets minder dan eenvijfde (17%) weinig tot matig, en slechts iets meer dan eenderde (36%) heeft op alle vier aspecten instructie gekregen.

Ook is gevraagd naar de duidelijkheid van de ontvangen instructies. Voor elk van de vier punten zegt ongeveer de helft dat de instructie hierover duidelijk was en ongeveer de helft zegt dat dit niet het geval was. Over het geheel genomen heeft ongeveer 20% op géén van de vier punten duidelijke instructie gekregen, ongeveer 20% op één punt, ongeveer 20% op twee punten, enz. Minder dan de helft had dus in redelijke mate duidelijke instructies gekregen.

Gewezen moet hierbij worden op een communicatieprobleem binnen ME-eenheden, dat wel eerder is gesignaleerd, doch nog nooit goed is onderzocht. Dit probleem bestaat daaruit dat sommige leden van een peloton zich de door de ME-commandant gegeven instructies niet meer weten te herinneren, anderen deze afdoen als te algemeen of te vaag en nog weer anderen deze zelfde instructies omschrijven als adequaat en nauwkeurig. Het geven van instructies vraagt zowel voor wat betreft de inhoud als de vorm speciale aandacht.

Gevraagd is ook naar de mate waarin het daadwerkelijke optreden van de eenheid waartoe men behoorde, in overeenstemming was met de instructies die vooraf gegeven waren.

Eenderde (37%) is van mening dat het optreden van de 'eigen' eenheid volledig in overeenstemming was met de instructies; eenderde (36%) zegt dat dit deels het geval was. Voor eenvijfde (20%) was het optreden helemaal niet in overeenstemming geweest met de instructies (7% had geen mening).

De toelichtingen op de discrepantie tussen instructies en daadwerkelijk optreden zijn gerubriceerd. Het blijkt dat men bij deze vraag niet zozeer de aanwending van geweld voor ogen heeft gehad alswel het verloop van het optreden zelf en de plaats van optreden.

De meerderheid van de ME-ers die een toelichting hadden gegeven (een kwart) gaf aan dat men op een andere plaats of met een andere taakopdracht was opgetreden. Een kleinere groep vond dat het optreden ondanks de duidelijke instructies nogal rommelig was verlopen. Een kleine groep vond dat het optreden nóg terughoudender was geweest dan was geïnstrueerd.

Van vier punten is gevraagd of men begeleiding had gekregen:

1 De opvang aan de rand van de gemeente;
2 de begeleiding naar het verzamelpunt;
3 de begeleiding naar de uitgangspositie die men moest innemen;
4 de begeleiding bij het daadwerkelijke optreden vanuit de uitgangspositie.

(Voor niet alle ME-ers waren alle vier de punten van toepassing; vooral niet voor de ME van de gemeentepolitie van Amsterdam).

Uit de antwoorden blijkt dat slechts eenderde van de ME-ers op alle vier punten begeleiding heeft gekregen. Ongeveer eenvijfde heeft op drie onderdelen, iets minder dan eenderde heeft op twee onderdelen en ruim 10% heeft op slechts één of zelfs helemaal geen onderdeel begeleiding gekregen. Het meest ontbrak het aan opvang en begeleiding bij binnenkomst in Amsterdam. Het derde en vierde punt zijn voor een ME-optreden van essentieel belang; in de organisatie was aandacht hieraan besteed door het inschakelen van 'liason officers', die de eenheden (vooral die van buiten Amsterdam) moesten begeleiden naar de plaats van optreden. Op deze twee punten was er volgens de ondervraagden aanmerkelijk vaker begeleiding geweest dan op de eerste twee punten; op het vierde punt nog wat meer dan op het derde punt. Daarbij geldt ook ten aanzien van de begeleiding een zekere relativering. De vraag is of een ME-er uit een bepaalde groep van een peloton gezien heeft dat de eenheid of sectie waarvan zijn groep deel uitmaakte inderdaad begeleiding had van een dergelijke 'liason officer'.

Over het geheel genomen was ruim de helft (60%) van mening dat de opvang en begeleiding zeer goed tot goed geregeld was, iets meer dan een kwart (29%) vond de begeleiding slecht tot zeer slecht; en de overigen (11%) hadden hierover geen mening. Uit de toelichtingen op deze vraag komt naar voren dat het a) veelal ontbrak aan een gids om de weg te wijzen, dat b) de begeleidende gids de weg niet wist of dat c) het er door de massaliteit van de organisatie op het verzamelpunt nogal rommelig en wanordelijk aan toe gegaan was.

6.2.2 *Coördinatie in het optreden*

Bij het optreden van zo'n groot aantal pelotons en ondersteunende onderdelen is coördinatie en onderlinge afstemming van belang.

Uit de antwoorden op de vraag hierover blijkt dat ongeveer tweederde (66%) van mening was dat de coördinatie tussen de groepen *binnen* een peloton redelijk tot zeer goed was geweest. De coördinatie in het optreden *tussen* de pelotons onderling en tussen de pelotons en de ondersteunende eenheden vond men aanmerkelijk minder goed; minder dan eenderde (32%) was van mening dat deze redelijk tot zeer goed was geweest.

Vooral dus de coördinatie tussen de pelotons onderling was aan kritiek onderhevig. Dit blijkt ook uit de toelichtende opmerkingen bij deze vraag. Ongeveer driekwart van de toelichtingen betreft het rommelige karakter van het optreden; onduidelijk was hoe er opgetreden moest worden en de leiding was evenmin daarvan op de hoogte. Mede ook door de slechte verbindingen was men niet goed op de hoogte van de situatie en van wat er te doen stond. Een kleine groep wijst op het feit van versnippering van de groepen en van een gebrekkige samenwerking tussen de eenheden van de verschillende korpsen (vooral de KMAR opereerde meer geïsoleerd). Blijkbaar wreekt zich het onderbrengen van 'vreemde' pelotons in één verband en onder een vreemde commandant. Normaal worden de coördinatieproblemen die hiermee kunnen ontstaan door improvisatie opgelost. De sterke nadruk op de hierarchie en de afhankelijkheid van beleid heeft waarschijnlijk in Amsterdam de bereidheid om te improviseren negatief beïnvloed. Het onderzoek bevat hierover geen gegevens.

6.2.3 *Leiding van de verantwoordelijke commandanten*

Een onderscheid is gemaakt tussen het oordeel over de leiding van groepscommandant, pelotonscommandant en bataljonscommandant. (Zonder een bepaalde reden is in het onderzoek voorbijgegaan aan vragen over de leiding van de sectie- of compagnies-commandant.) Er blijkt een rangorde te zijn in het oordeel over elk van hen:

- 81% vond de leiding van de groepscommandant redelijk tot goed, 7% slecht tot zeer slecht en 12% had geen mening of de vraag niet beantwoord;

- 78% vond de leiding van de pelotons-commandant redelijk tot zeer goed, 15% slecht tot zeer slecht en 7% had geen mening;

- 33% vond de leiding van de bataljonscommandant redelijk tot zeer goed, 33% slecht tot zeer slecht en 34% had geen mening.

Door de hiërarchie en de afstand tussen de groep en het bataljon c.q. de bataljonscommandant onder wiens leiding de groep of het peloton viel, kon eenderde van de ME-ers zich geen mening vormen over zijn wijze van leidinggeven. De overigen vonden het in gelijke mate goed en slecht.

Uit de toelichtende opmerkingen blijkt dat het negatieve oordeel over de leiding van de bataljonscommandant en wat minder vaak ook van de pelotonscommandant enerzijds is gebaseerd op de persoon van de commandant zelf. Men vond hem vaak te jong, te onervaren, te weinig doortastend en weifelend in het optreden en iemand die geen beslissingen durfde nemen. Voor een ander, geringer deel had het oordeel te maken met het gevolgde beslissingsmodel; door de vele hiërarchische niveaus en het gebrek aan overleg tussen de verschillende commandanten waren de commando's nogal eens tegenstrijdig of werd er later teruggekomen op eerder genomen beslissingen. Het is goed te bedenken dat de leden van de ME-pelotons nauwelijks zicht hebben gehad op de situatie en de activiteiten van commandanten boven het pelotonsniveau. Hun oordeel is vooral gebaseerd op datgene wat op groeps-, sectie en pelotonsniveau zichtbaar was van de beslissingen van 'hogerhand'. Het negatieve oordeel betreft wat minder vaak de groepscommandant. De indruk bestaat dat men de groepscommandant persoonlijk goed kent en meer in bescherming neemt. Een opmerking is bijvoorbeeld: 'de leiding van de groepscommandant

was niet goed, maar hij kon ook niet beter door onduidelijke bevelen van bovenaf'.

6.2.4 *De verbindingen tussen de verschillende eenheden*

Iets minder dan de helft (46%) vond de verbindingen binnen het peloton slecht tot zeer slecht. Over de verbindingen tussen de pelotons en de ondersteunende eenheden was men nog minder te spreken. Naast 17% die hierover geen mening had vond 65% deze verbindingen slecht en vaak zelfs zeer slecht. Maar 18% vond dat de verbindingen redelijk goed waren geweest. De ME-ers die een toelichting geven op hun negatieve oordeel over de verbindingen (ca. de helft), verwijten de slechte verbindingen vooral aan het feit dat:

- te weinig kanalen beschikbaar waren;
- te weinig of verkeerde apparatuur beschikbaar was;
- vanuit de Groote Keyser de politiezender gestoord werd;
- uniformiteit in de verbindingsmiddelen ontbrak; de frequenties van de apparatuur in de ME voertuigen waren niet op elkaar afgestemd.

Bij de toelichting is steeds nagegaan of de leden van gemeentepolitie, rijkspolitie en koninklijke marechaussee van elkaar van mening verschillen. Vooral ten aanzien van de verbindingen loopt het oordeel nogal uiteen. KMAR-leden noemen vaker het gebrek aan beschikbare kanalen en aan uniforme apparatuur. Het probleem van de verbindingsapparatuur is een bekend verschijnsel bij de Nederlandse politie. Bij het optreden op 30 april 1980 werd dit probleem bijzonder nijpend omdat de diverse eenheden weinig bewegingsvrijheid hadden en voortdurend op een hoger niveau beslissingen moesten vragen. Het falen van de verbindingsnetten verlamt de organisatie die daarvan sterk afhankelijk is.

6.2.5 *Persoonlijke uitrusting en bescherming*

Op de vraag naar de persoonlijke uitrusting zei ruim de helft (60%) dat deze redelijk goed was; ruim eenderde (38%) vond de uitrusting nogal slecht tot zeer slecht (2% had geen mening hierover).

Ondanks het feit dat men over het algemeen redelijk te spreken was over de uitrusting, heeft een groot percentage (ca. driekwart) toelichtingen hierop gegeven.

Deze toelichting bevatten zowel kritiek als suggesties. Veelvuldig genoemd worden:

- een andere helm (integraal-helm; aanpassen van helm aan het gasmasker; rekening houden met brildragers);
- een ander schild (langwerpig; van plexiglas);
- een betere bescherming van lichaamsdelen;
- het ontbreken van voldoende uitrustingsstukken;
- gelijkschakeling van politie en marechaussee qua uitrusting en uniform (in hoofdzaak werd dit alléén door leden van de KMAR genoemd).

De kritiek op de persoonlijke uitrusting komt ook terug bij een vraag naar de mate van bescherming die deze bood. Het percentage dat daarover negatief oordeelt, is groot (60%). Doch voor een deel blijkt uit de toelichtende opmerkingen dat men zich enigszins relativerend opstelde; 'de persoonlijke uitrusting bood onvoldoende bescherming, getuige het grote aantal gewonden'; of 'de uitrusting bood onvoldoende bescherming, doch tegen een dergelijk geweld is geen kruid gewassen'; of 'men moet ook nog mobiel blijven als ME-er, dus er is een grens aan de soort uitrusting'.

Ondanks deze relativeringen blijft gelden dat een redelijk groot deel van de ME-ers vond dat de persoonlijke uitrusting verbeterd zou moeten worden. Een apart punt van aandacht was de uitrusting van de koninklijke marechaussee. De marechaussee opereerde in het normale tenue en niet in de ME-kleding van de politie. Dit tenue is kwetsbaarder en biedt minder bewegingsvrijheid

dan de ME-kleding. Uniformiteit in uitrusting van het ingezette ME-personeel lijkt gewenst, zowel wat betreft gevechtskieding als wat betreft voertuigen.

6.2.6 *Bewapening*

Over de bewapening was de meerderheid redelijk tevreden. Slechts een kwart (26%) was van mening dat de bewapening nogal slecht was.

De kritiek en de suggesties die bij deze vraag door iets meer dan een kwart van de ME-ers gegeven zijn, hebben zowel betrekking op een ander gebruik van de wapens als op het ontbreken van bepaalde bewapening.

Genoemd worden in afnemende volgorde van voorkomen:

- meer of eerder gebruik maken van traan- of braakgas;
- zonodig eerder gebruik kunnen maken van vuurwapens;
- het gebruik maken van rubberkogels;
- het gebruik maken van een andere wapenstok (hout, langer, onbreekbaar);
- de introductie van een wapen dat het 'gat' tussen wapenstok en vuurwapen opvult (wapenstok is ongeschikt voor dit geweld).

Ook hier zijn enkele verschillen tussen de korpsen. De leden van de KMAR gaven wat minder toelichtingen en noemden dan wat vaker het gebruik van rubberkogels. De leden van de rijkspolitie zouden wat vaker gebruik hebben willen maken van traangas of braakgas.

Blijkbaar hebben de meeste ME-ers, ondanks de zwaarte van het tegen hen gebruikte geweld (zie ook 6.2.11) geen behoefte aan een andere bewapening. Het 'gat' tussen wapenstok en vuurwapen wordt wel genoemd, maar niet zó vaak dat aanpassing in de bewapening dringend noodzakelijk is.

6.2.7 *Kwaliteit van het materieel*

Over het beschikbare materieel was men minder tevreden dan over de persoonlijke uitrusting of de bewapening. Bijna de helft (42%) vond dat het beschikbare materieel slecht tot zeer slecht was.

Ook hier worden vele suggesties gedaan. De kritiek gold vooral de volgende punten:

- de carrosserie, plaatwerk van de auto's was te dun; het dak was te kwetsbaar;
- het gaas- en rasterwerk was te zwak; of slecht bevestigd;
- er was te weinig materieel; het materieel was niet zwaar genoeg;
- de ruiten van de auto's waren te kwetsbaar; vervaardiging van ander materiaal (plexiglas) is gewenst;
- de waterwerpers voldeden niet vanwege te lage waterdruk;
- de ruiten waren te groot en daardoor een te goed mikpunt;
- de radiator of het noodluik van de auto was onvoldoende beschermd;
- er was geen uniformiteit in voertuigen (vooral genoemd door leden van KMAR).

Meer dan de helft (61%) was dan ook van mening dat de voertuigen onvoldoende bescherming hadden geboden.

Over de aanvoer van nieuw materieel ter vervanging of aanvulling kon men minder oordelen. Men had dat niet altijd gemerkt of had er niet mee te maken gehad. Van degenen die daarover wel een mening hadden gegeven, zei iets meer dan de helft (56%) dat de aanvoer goed was verlopen en iets minder dan de helft (44%) dat dit slecht was gegaan. Men vond dat de vervanging van defect materieel veel te lang op zich liet wachten. Ook was het voorgekomen dat er helemaal geen defect materieel was vervangen.

De meeste ME-voertuigen blijken geconstrueerd te zijn voor minder zwaar geweld dan de politie op 30 april 1980 tegenover zich kreeg. Dit versterkt ongetwijfeld het gevoel van onveiligheid bij de ME-ers.

Ook hier neemt de koninklijke marechaussee een aparte plaats in. De marechaussee maakt overwegend gebruik van VW-busjes die aangepast zijn voor

het ME-werk. Deze aanpassing schiet blijkbaar sterk te kort in het licht van de gebeurtenissen in Amsterdam.

6.2.8 *Persoonlijke verzorging*

Bijna driekwart (70%) van de ME-ers was goed te spreken over de persoonlijke verzorging, zoals eten, drinken, overnachting. De kritiek van het kwart dat daarover niet tevreden was, richtte zich in hoofdzaak op het tijdstip waarop eten en drinken verzorgd werd; men kreeg het te laat of zelfs helemaal niet; men had er zelf voor moeten zorgen of men had geen tijd vrij kunnen maken om wat te eten.

6.2.9 *Verzorging van gewonden*

Voor zover bekend zijn bij de ongeregeldheden in Amsterdam ca. 150 politiemensen min of meer ernstig gewond geraakt.

Aan de geïnterviewden is ook gevraagd of zijzelf en/of collega's uit hun groep gewond waren geraakt. Naast de enkele ME-ers die zeiden ernstig gewond te zijn geraakt, was nog ongeveer eenvijfde van hen lichtgewond geraakt. Meestal betrof het dan een pijnlijke schouder, rug of knie of blauwe plekken.

Ongeveer tweederde van de ondervraagden (63%) is geconfronteerd geweest met gewonde collega's in de eigen groep, overwegend van minder ernstige aard. Dit betekent dat een groot deel van de ME-ers nadrukkelijk emotionele schokkende ervaringen gekend zal hebben op momenten dat ze zagen dat hun collega's getroffen werden.

Over de hulp die aan de gewonden was geboden en over het transport was de overgrote meerderheid (89%) redelijk tot goed te spreken.

6.2.10 *Het algemene openbare orde beleid*

Het beleid dat men in Amsterdam voorstond ten aanzien van het ME-optreden hield een extra terughoudendheid in bij het inzetten van de ME en een extra terughoudendheid bij het aanwenden van geweld. Aan de ME-ers is gevraagd of men van dit beleid ten aanzien van het politie-optreden van te voren op de hoogte was. Daarnaast is een oordeel over deze extra terughoudendheid gevraagd. Tenslotte is ook nog een meer algemeen oordeel gevraagd over het openbare orde beleid op 30 april 1980.

Zowel van de extra terughoudendheid in het inzetten van de ME als in het aanwenden van geweld zegt ongeveer de helft (50 á 52%) van de ondervraagden hiervan van te voren op de hoogte geweest te zijn. Ongeveer eenderde vernam het later op de dag zelf. Alles tezamen betekent dit dat nog ongeveer 15 á 20% ook tijdens het optreden niet op de hoogte geweest lijkt te zijn van de algehele beleidslijn in het ME-optreden.

Degenen die hiervan wél op de hoogte waren (gekomen), waren het bij lange na niet eens met dit beleid.

Ruim de helft (59%) van hen was het er geheel of in grote lijnen mee eens dat men extra terughoudend was met het *inzetten van de ME*. Ruim eenderde (39%) was het er en zelfs vooral in sterke mate niet eens met die terughoudendheid (slechts 1% had geen mening hierover).

Ten aanzien van de extra terughoudendheid in het *gebruiken van geweld* was men wat afwijzender. Ongeveer de helft (49%) was het er (meestal in grote lijn) wel mee eens, ongeveer de helft (49%) was het er niet mee eens (de overige 2% had geen mening).

Het negatieve oordeel over het beleid komt ook naar voren in een vraag of men de algehele leiding en het gevoerde beleid goed of slecht vond. Minder dan eenderde (29%) vond dit redelijk tot zeer goed; meer dan de helft (58%) vond het slecht tot zeer slecht (3% had geen mening).

Vier punten komen in de toelichtingen op deze vraag naar voren:

- men vond de taktiek verkeerd; er waren te veel vluchtroutes toegelaten; men had meer 'keep on moving' te werk moeten gaan;

- de leiding was te afwachtend; er had *eerder* opgetreden moeten worden; men had eerder beslissingen moeten nemen;
- de leiding was te slap, te terughoudend; er had *harder* opgetreden moeten worden; er hadden meer arrestaties verricht moeten worden;
- er waren te veel leidinggevende personen; de leiding verliep over te veel schijven.

Aan degenen die reeds eerder binnen ME-verband waren opgetreden (ruim driekwart van de ondervraagden) is ook gevraagd naar hun mening over de mate, waarin de te volgen terughoudendheid in inzet en geweldsgebruik daadwerkelijk betracht was. Iets minder dan de helft (47%) is van mening dat men op 30 april 1980 in Amsterdam relatief langer heeft gewacht met het inzetten en optreden van de ME; een kwart (24%) zegt dat dit niet verschilde van eerdere keren, een kleine groep (8%) zegt dat de ME relatief eerder is ingezet (en bijna een kwart, 22%, heeft hierover geen mening).

Ten aanzien van het gebruik van geweld bestaat vrijwel hetzelfde beeld. Ongeveer de helft (44%) van degenen die al eerder in ME verband waren opgetreden vindt dat de politie terughoudender is geweest met het gebruiken van geweld; bijna eenderde (30%) zegt dat daarin geen verschil was met eerdere optredens en een kleine groep (13%) vindt dat men met gebruik van geweld minder terughoudend is geweest. De groep die hierover geen mening heeft is nu aanmerkelijk kleiner (13%).

Over het geheel genomen lijken de resultaten erop te wijzen dat de extra terughoudendheid in de opvatting van ongeveer de helft van de meer ervaren ME-ers ook inderdaad betracht is, ook al was ongeveer de helft het er eigenlijk niet mee eens. Slechts een kleine groep van ca. 10% is van mening dat er veel minder terughoudend is opgetreden; en ca. 25 á 30% ziet geen verschil met eerdere optredens binnen ME-verband.

Ongeveer de helft van de ingezette ME-ers had een negatief oordeel over de beperkingen die golden ten aanzien van inzet en geweldsgebruik. Nog kritischer was men ten aanzien van het openbare ordebeleid in het algemeen. Aangenomen kan worden dat in dat oordeel met name ook de bestuurlijke en justitiële overheid is begrepen. De bevindingen uit deze paragraaf zijn in overeenstemming met die uit de paragrafen 6.2.2 en 6.2.3 waar slechts eenderde van de respondenten positief oordeelde over de coördinatie tussen de pelotons en de leiding boven het pelotonsniveau.

6.2.11 *Het geweld van publiek en politie*

Aan de geënquêteerden is gevraagd naar hun mening over de mate waarin door politie en publiek geweld is gebruikt en naar de mate waarin dit verschilde van eventuele eerdere ME-optredens waaraan men had deelgenomen. Doel van deze vraag is mede om na te gaan of het beeld dat door de publiciteitsmedia is gevormd over de gewelddadigheid van de rellen gedeeld wordt door de politie.

Voor de mate van geweldsgebruik door politie en publiek kon men scoren op een tienpuntschaal van 'niet gewelddadig' tot 'zeer gewelddadig'. De verdeling op deze twee schalen liep sterk uiteen. Het geweldsgebruik door het publiek werd veel hoger gescoord dan het geweldsgebruik door de politie. Figuur 6.1 geeft hiervan een overzicht.

Figuur 6.1 geweldsgebruik door publiek en politie

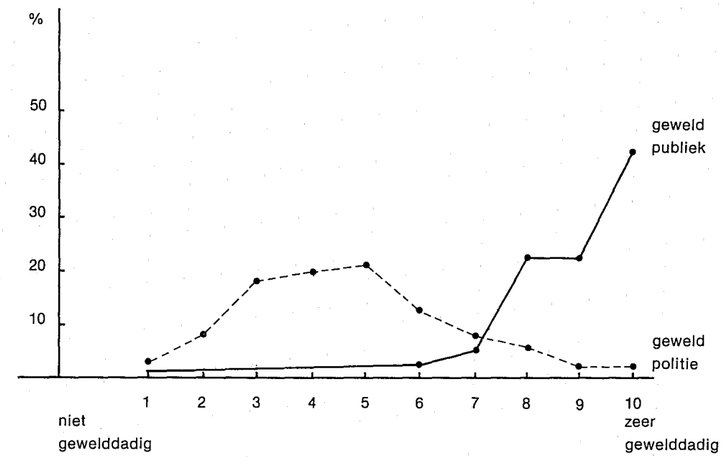

Tussen het oordeel over het (eigen) politie-geweldsgebruik en het geweld van de zijde van het publiek bestaat een nogal groot verschil. Slechts een enkeling was van mening dat de politie evenveel geweld had gebruikt als het publiek. Eenderde zag geen verschil in de mate van geweld. Een derde van hen zag daarin een verschil van één à vier schaalscores ten nadele van publiek en een derde vond dat dit een groot verschil was geweest (een verschil van vijf schaalscores of meer). Iets meer dan de helft (59%) van de ondervraagden geeft aan zelf geweld gebruikt te hebben.

In vergelijking met eerdere ME-optredens vond men de confrontatie tussen politie en publiek op 30 april, waarschijnlijk vooral vanwege het geweld van de kant van het publiek veel harder. Voorzover men deze vraag kon beantwoorden omdat men eerder binnen ME-verband was opgetreden, vond bijna tweederde (64%) de confrontatie op 30 april harder, vooral ook véél harder. Minder hard was het volgens 16% en even hard ook volgens 16%. (De overige 4% had geen mening hierover gegeven.) Ook in de ogen van de deelnemende politiemensen is dus door groepen uit de bevolking (of door individuele burgers) veel gewelddadiger geopereerd dan in het verleden. Die grotere gewelddadigheid die voor het eerst zichtbaar werd in de Vondelstraat bij de confrontatie tussen krakers en politie heeft zich op 30 april herhaald. Opvallend is nog dat 40% van de ondervraagden zegt geen geweld gebruikt te hebben. Blijkbaar heeft inderdaad incasseren en dreigen een belangrijk onderdeel van de ME-strategie en tactiek uitgemaakt.

6.3 De aspecten tezamen bezien

In de voorgaande paragraaf zijn elf aspecten van het optreden in Amsterdam afzonderlijk besproken. Tabel 6.1 heeft een samenvattend overzicht. Daarin zijn de percentages vermeld dat men negatief over dit aspect oordeelde.

Uit deze tabel blijkt dat enkele aspecten er in negatieve zin uitspringen. In afnemende volgorde zijn dit:

1 de verbindingen tussen de eenheden; 65%
2 de coördinatie tussen de eenheden; 59%
3 de algehele leiding en het gevoerde beleid; 58%

4 de mate van instructie; 47%
5 de kwaliteit en aanvoer van materieel; 44% en 42%
6 de duidelijkheid van instructies; 40%

Tabel 6.1 Negatief oordeel over een aantal aspecten van het optreden

1 *instructies, begeleiding*	
– vóóraf	39%
– op de dag zelf	47%
– duidelijkheid van instructies	40%
– optreden in overeenstemming met instructies	20%
– begeleiding en opvang	29%
2 *coördinatie*	
– binnen het peloton	29%
– tussen de eenheden	59%
3 *leiding*	
– groepscommandant	7%
– pelotonscommandant	15%
– bataljonscommandant	33%
4 *verbindingen*	
– binnen het peloton	46%
– tussen de eenheden	65%
5 *persoonlijke uitrusting*	38%
6 *bewapening*	26%
7 *materieel*	
– kwaliteit	42%
– aanvoer	44%
8 *persoonlijke verzorging*	27%
9 *verzorging gewonden*	7%
10 *algehele leiding*	58%
11 *zelf geweld gebruikt*	49%

Vooral aan de materiële voorzieningen is inmiddels extra aandacht besteed.

Daarnaast is de uitkomst van belang dat het aan de instructies nogal ontbroken lijkt te hebben. Dit mag een 'lering' zijn voor volgende keren. Instructies over het optreden, m.n. ook informatie over het beleid t.a.v. het inzetten van de ME en het gebruik van geweld(smiddelen) zijn een vereiste om het optreden goed te laten verlopen. Wellicht leidt informatie over de achtergronden van het te voeren beleid ertoe, dat men zich ook meer in dit beleid kan vinden. Onderzocht zou moeten worden in hoeverre de wijze van instructie van invloed is op de mate van geïnformeerdheid van de ME-ers.

Een apart punt van aandacht is het model volgens welke de beslissingslijnen verlopen. Een veel gehoorde reactie was dat de besluitvorming over te veel leidinggevende personen ging, te hierarchisch was opgezet, met alle nadelen vandien; zoals tegengestelde bevelen, het uitblijven van opdrachten en een sterke afhankelijkheid van verbindingslijnen en communicatieapparatuur.

De voorkeur ging uit naar één centrale leiding, met vervolgens een vrij rechtstreekse decentralisatie naar de pelotonscommandanten.

Een laatste punt van aandacht betreft de koninklijke marechaussee. Deze ligt op het punt van persoonlijke uitrusting en voertuigen achter op de politie.

Die achterstand wordt vooral gevoeld wanneer het er hard aan toe gaat zoals op 30 april 1980 in Amsterdam.

Op het negatieve oordeel wordt in hoofdstuk 8 nog teruggekomen bij de bespreking van eventuele wijzigingen in opvattingen over de ME naar aanleiding van de gebeurtenissen.

7 Emoties, opvang en belangenbehartiging

7.1 Inleiding

Het perspectief fysiek geweld te moeten incasseren of te gaan toepassen, brengt evenals de geweldshandeling zelf emoties met zich mee. Wanneer dat geweld bestaat uit instrumenteel geweld op afstand, dan treden die emoties in mindere mate of in het geheel niet op. Is dat geweld 'persoonlijk' geweld, dan zullen die emoties onvermijdelijk naar voren komen. In het onderzoek is aan deze emoties en aan de opvang daarvan aandacht besteed. Juist in de zware confrontaties van 30 april 1980 met de gepercipieerde verschillen tussen de eigen terughoudendheid en de zwaarte van het geïncasseerde geweld wordt een adekwate opvang achteraf van groot belang. Een schriftelijke enquête is daarbij niet het meest geschikte middel. In de eerste plaats kan men ten aanzien van emoties moeilijk een algemene vraagstelling hanteren en in de tweede plaats moet men rekening houden met enige terughoudendheid bij de beantwoording. De resultaten van de enquête over dit onderwerp moeten dan ook met enig voorbehoud gehanteerd worden.

Achtereenvolgens komen in dit hoofdstuk de emoties tijdens het optreden, de opvang daarna en de belangenbehartiging door de vakorganisaties en de materiële vergoeding van de in Amsterdam gemaakte uren aan de orde.

7.2 Emoties tijdens het optreden

In de uitvoerige berichtgeving over de inhuldigingsplechtigheden werd reeds weken tevoren de verwachting uitgesproken dat zich ernstige ordeverstoringen zouden voordoen. Ook de politie had zich daarop voorbereid. Ondanks deze berichten had een deel van de ME-ers niet verwacht dat het er zo hard aan toe zou gaan. Men was geschokt en verbijsterd over hetgeen er gebeurde.

Iets minder dan de helft (42%) zei niet verwacht te hebben dat het er zo hard aan toe zou gaan, een ongeveer even grote groep (40%) had het enigszins verwacht en een kleine groep (18%) zei het zeer beslist verwacht te hebben.

Slechts een kleine groep (11%) was dan ook niet geschokt of verbijsterd door de mate van geweld door het publiek. Ongeveer de helft (48%) was in zekere zin geschokt en iets minder dan de helft (40%) was zeer sterk geschokt en verbijsterd door het gewelddadige gedrag vanuit het publiek. Degenen die sterk geschokt zijn hebben vermoedelijk wat meer van dichtbij het gewelddadige gedrag van het publiek meegemaakt. Dit vanwege het feit dat zij vaker van mening zijn dat het gedrag van het publiek zeer gewelddadig was (de hoogste schaalscore).

Dat het optreden niet zonder emoties is gegaan, komt ook tot uitdrukking in de mate waarin men emoties van verschillende aard heeft ervaren tijdens diverse momenten van het optreden. Gevraagd is van een zevental situaties aan te geven of men daarbij gevoelens van angst, boosheid, paniek, verontwaardiging, machteloosheid of gespannenheid heeft gekend. Deze zeven situaties waren:

1 op weg naar de plaats van het optreden
2 in een ME-auto zitten die met stenen werd bekogeld
3 op straat in een linie staan tegenover een vijandig en stenengooiend publiek

4 in een voorwaartse actie tegenover een gewelddadig publiek
5 bij het gebruiken van geweld
6 een collega uit de eenheid raakt gewond
7 men raakt zelf gewond.

In tabel 7.1 staan de onderzoekresultaten vermeld naar deze zeven situaties afzonderlijk. Tussen haakjes staan de aantallen vermeld waarop de percentages berekend zijn. Deze aantallen lopen nogal uiteen. Zo was bij niet iedereen een collega uit de eenheid gewond geraakt (zie ook paragraaf 6.2.9); lang niet iedereen was zelf (ernstig) gewond en ook lang niet iedereen had, volgens hun zeggen, zelf geweld gebruikt. Bij de andere vier situaties is de uitval, omdat de situatie niet van toepassing was geweest, minder groot.

Tabel 7.1 Emoties bij de zeven situaties afzonderlijk

	angst	boosheid	paniek	verontwaardiging	machteloosheid	gespannenheid
1. Tijdens de rit naar de plaats van het optreden (N = 1282)	16%	25%	1%	32%	17%	85%
2. Zittend in een ME-auto die met stenen werd bekogeld (N = 1169)	30%	58%	5%	56%	59%	64%
3. Op linie staande tegenover een vijandig en stenen gooiend publiek (N = 1318)	30%	59%	5%	55%	59%	69%
4. Toen een collega van uw eenheid gewond raakte (N = 848)	14%	76%	6%	55%	53%	45%
5. Toen u zelf gewond raakte (N = 290)	17%	64%	10%	44%	43%	42%
6. Bij het voorwaarts gaan tegenover een gewelddadig publiek (N = 1111)	15%	50%	2%	30%	30%	73%
7. Toen u zelf geweld gebruikte (N = 849)	4%	61%	2%	26%	14%	57%

Uit deze tabel blijkt dat de ene emotie zich veel vaker heeft voorgedaan dan de andere emotie c.q. dat men de ene emotie vaker heeft durven toegeven dan de andere. Zo is het bijvoorbeeld denkbaar dat gevoelens van angst 'vertaald' worden als gevoelens van gespannenheid. Zo'n zelfde verschuiving kan zich voorgedaan hebben tussen angst en verontwaardiging of boosheid. Over het geheel genomen lijken de gevoelens van angst en paniek minder opgetreden te zijn dan op 30 april 1980 door insiders ervaren werden.

Gevoelens van angst hebben zich relatief vaker voorgedaan op het moment dat men in een ME-auto of op linie staande met stenen werd bekogeld. Boosheid kwam bij veel mensen op wanneer collega's of zijzelf gewond raakten; ook was het gebruiken van geweld vaak vanuit een uitbarsting van woede. Ook paniek kwam eigenlijk alleen op in momenten dat er mensen gewond raakten. Gevoelens van verontwaardiging kwamen daarentegen vooral weer in andere situaties op; namelijk in de confrontatie met het stenengooide publiek; en dit zelfde geldt ook voor gevoelens van machteloosheid. Spanning kwam relatief het meeste voor en dan nog weer in die situaties waarin er nog geen directe, harde confrontatie was met het publiek; namelijk tijdens de rit naar de plaats van het optreden en bij het voorwaarts gaan.

Op momenten dat gevoelens van gespannenheid afnamen, kwamen juist andere gevoelens sterker naar voren, vooral gevoelens van boosheid, verontwaardiging en machteloosheid.

De antwoorden over de zeven situaties zijn tezamen genomen en één score is toegekend voor de mate waarin men elk der zes emoties had gekend (weinig = 1 á 2; redelijk = ⩾ 3x). Tabel 7.2 geeft daarvan de resultaten.

Tabel 7.2 Gevoelens tijdens het optreden

	niet	weinig	redelijk/veel
paniek	90%	9%	1%
angst	55%	32%	13%
verontwaardiging	29%	32%	39%
machteloosheid	25%	41%	34%
boosheid	19%	31%	50%
gespannenheid	5%	30%	65%

Uit deze tabel blijken enkele gradaties. Gevoelens van paniek heeft men (volgens zeggen) vrijwel niet gekend, iets meer dan de helft evenmin gevoelens van angst.

De overige vier emoties zijn vaak tot zeer vaak voorgekomen; gevoelens van boosheid en gespannenheid nog vaker dan gevoelens van verontwaardiging of machteloosheid.

Het zal zeker zó kunnen zijn dat de gegevens niet helemaal valide zijn en dat men minder snel heeft willen toegeven dat men dergelijke gevoelens (vooral angst of paniek) heeft gekend. Toch mag uit het bovenstaande afgeleid worden dat de gebeurtenissen in Amsterdam nog meer dan eerdere ME-optredens een emotionele ervaring voor de ME-ers zijn geweest; niet zozeer in (negatieve) zin van angst of paniek, maar wel in de zin van geschokt zijn.

Een ander punt dat hierbij betrokken kan worden is de duur van het optreden. In hoofdstuk 4 is al aangegeven dat vooral de ME-ers van de gemeentepolitie van Amsterdam en van andere gemeentelijke korpsen lange tijd in de weer zijn geweest, dus meer geconfronteerd zijn met de gewelddadigheden en meer emoties zullen hebben ondergaan.

7.3 Opvang van emoties na afloop

Na het optreden van 30 april 1980 in Amsterdam is tweederde (67%) van de geënqueteerden normaal volgens het dienstrooster met de dienst begonnen. Afwijkingen van het dienstrooster waren (in afnemende volgorde) gelegen in het feit dat men een vrije dag had gekregen of een vrije dag had genomen. Een enkeling was vanwege ziekteverzuim niet in de 'normale' dienst gekomen. Slechts bij ongeveer eenderde (32%) was er bij terugkeer in de standplaats iets gedaan aan opvang. Deze opvang bestond overwegend uit een evaluatiebijeenkomst van het peloton binnen ME-verband, enige tijd ná de gebeurtenissen. Ook kwam het voor dat er een korpsbijeenkomst was geweest met een sociaal tintje of dat men direct bij thuiskomst een korte blijk van hulde of waardering vanuit de korpsleiding had ontvangen.

Over het algemeen zei men veel aan deze opvang gehad te hebben. Men had kunnen praten over zijn persoonlijke ervaringen in Amsterdam en bij anderen de bereidheid gevonden om te luisteren naar elkaars ervaringen.

Op de vraag naar de wens of noodzaak van een of andere vorm van opvang bij gebeurtenissen zoals zich in Amsterdam hadden voorgedaan, zei driekwart (77%) van de ME-ers dat zij dat noodzakelijk tot zeer noodzakelijk vonden. Ongeveer de helft (52%) zei ook zelf behoefte te hebben aan opvang. Deze opvang zou dan vooral kunnen bestaan uit een georganiseerde, collectieve evaluatie of ook uit individuele opvang door collega's of anderen. Ook werd de wens naar voren gebracht dat er de mogelijkheid geboden zou worden om even tot je zelf te komen door een vrije dag of door sport of recreatie.
Wanneer de behoefte aan opvang gelegd wordt naast de mate waarin er opvang geweest is, dan blijkt daarin een grote discrepantie. Er is veel minder aan opvang gedaan dan de mensen zelf noodzakelijk of wenselijk vonden.

Buiten de opvang zoals deze binnen het korps of binnen ME-verband is, hebben velen nog op andere wijze emotionele en morele begeleiding gevonden. Deze lijkt op zich veel groter te zijn dan de meer beroepshalve gekregen ondersteuning. Op een enkeling na heeft vrijwel iedereen (97%) nog met anderen over de gebeurtenissen in Amsterdam gesproken; bijvoorbeeld met echtgenote, partner, familieleden, collega's, vrienden of kennissen. Een klein gedeelte (20%) zegt daaraan niets gehad te hebben, eenderde (34%) weinig en ruim eenderde (43%) tamelijk veel.

Daarbuiten heeft men ook vanuit de bevolking vele verschillende reacties gekregen. Ruim tweederde (70%) van de geënquêteerden kreeg dergelijke reacties, leden van de KMAR minder dan leden van gemeente- of rijkspolitie. Verreweg de meeste reacties waren positief en bestonden o.a. uit bewondering voor de zelfbeheersing van de politie, al dan niet in combinatie met onbegrip voor het zachte optreden van de politie. Ook waren er materiële huldeblijken zoals fruit, bloemen e.d.

Dat opvang, morele ondersteuning of de mogelijkheid om een 'uitlaatklep' te hebben voor de emoties die men ondergaat bij situaties zoals de ongeregeldheden in Amsterdam zinvol lijkt, blijkt ook uit het feit dat vrijwel iedereen nog wel eens aan het gebeurde op 30 april 1980 had teruggedacht; de meerderheid slechts af en toe, doch ook 40% tamelijk tot zeer vaak.

Een grote meerderheid van de betrokken ME-ers vindt een verbetering van de opvang noodzakelijk. Mogelijk is een bredere aanpak op zijn plaats, bestaande uit:

a scholing vooraf in een goede hantering van emoties in rel-situaties;
b opvang direct na het optreden;
c evaluatie achteraf waarin ook de emotionele componenten worden betrokken;
d onderlinge bijstand van leden van ME-groepen.

7.4 Materiële vergoeding en belangenbehartiging

Alhoewel van andere aard dan het kwijt kunnen van emoties, is het in de beleving van degenen die opgetreden zijn ook van belang of op materieel vlak alles naar tevredenheid is afgehandeld.

De regeling die van toepassing was op de vergoeding van de tijd dat men in Amsterdam was varieerde van normale dienst tot verschuiving van dienst, overwerk en piketdienst. Verreweg het meeste kwam overwerk voor, al dan niet in combinatie met normale dienst of verschuiving van dienst.

De vergoeding die men voor het optreden in Amsterdam had gekregen bestond bij meer dan de helft uit een financiële vergoeding, nl. de uitbetaling van de gemaakte uren, 61% had alléén een financiële vergoeding gekregen, 10% had een compensatie gekregen in vrije tijd, en 24% een financiële vergoeding plus vrije tijd. Daarnaast zei 5% geen vergoeding gehad te hebben.

Op de vraag of men tevreden was over deze vergoeding antwoordde de helft (57%) positief; 40% was ontevreden en 3% had de vraag niet beantwoord.

Als redenen van ontevredenheid werden o.a. genoemd:

- te geringe financiële vergoeding; netto houd je er weinig van over; te gering gezien het aantal gewerkte uren
- te geringe financiële vergoeding gezien het soort werk en het risico dat je liep
- je zou zelf moeten kunnen kiezen of je vergoeding in de vorm van geld of vrije tijd krijgt
- voorkeur voor vrije tijd in plaats van geld
- specifiek m.b.t. KMAR: gelijkstellen van de vergoeding aan die van politie; deze is nu te laag.

Bij het betrekkelijk geringe aantal (20%) ME-ers dat schade heeft geleden, was ongeveer de helft niet tevreden over de wijze waarop schade aan bril, horloge e.d. vergoed was. De vergoeding was te gering geweest of (ca. 4 maanden ná het gebeurde) nog niet uitgekeerd.

Over de wijze waarop de politiebonden na 30 april 1980 waren opgekomen voor de belangen van hun leden, was men over het algemeen redelijk tot zeer tevreden; 17% was ontevreden, 52% redelijk tevreden, 19% zeer tevreden (en

12% had geen mening hierover). In totaal was dus ruim tweederde tevreden over de belangenbehartiging door de politiebonden. In de toelichtingen onderstreepte men dit veelal nog eens door te stellen dat de bonden snel hadden gereageerd. Ook werd het initiatief tot dit onderzoek positief gewaardeerd. De weinige negatieve opmerkingen waren o.a. dat men meer politieke druk had verwacht of meer kritiek vanuit de bonden op het gevoerde beleid in plaats van de nadruk te leggen op de (slechte) kwaliteit van het materieel.

Ook over de belangenbehartiging door de bonden in het algemeen is een groot deel, bijna driekwart (73%) tevreden tot zeer tevreden. Slechts 16% is hierover ontevreden (en 11% heeft geen mening gegeven). Negatieve opmerkingen betreffen o.a. de geringe aandacht voor verbetering van de arbeidsvoorwaarden in grote en zeer grote korpsen; de weinig kritische opstelling van de bonden wanneer de overheid gedane toezeggingen niet (voldoende) nakomt; of de geringe informatievoorziening aan de leden.

7.5 Conclusies

Dit hoofdstuk samenvattende kan gesteld worden dat voor vele ME-ers het optreden op 30 april 1980 te Amsterdam niet zonder emoties voorbij is gegaan. Aan het uiten van deze emoties lijkt na afloop van het gebeuren weinig mogelijkheden geboden te zijn binnen het werkverband; men heeft het meer moeten zoeken binnen de privé-sfeer, de informele kring van sociale relaties.

Over de rechtspositionele kant lijkt men meer tevreden hoewel de vergoeding voor het ME-werk nogal wat kritiek ondervond en ook de volgens de ME-ers weinig royale vergoeding van vernielde eigendommen. Ook de wijze waarop de politievakorganisaties zijn opgekomen voor de belangen van hun leden oogst tevredenheid.

Opnieuw – nu aangaande de overwerkvergoeding – neemt de marechaussee een uitzonderingspositie in. De vergoeding van de marechaussee is lager dan die van de politie.

8 ME, weg ermee?

8.1 Inleiding

In hoofdstuk 5 is vastgesteld dat de acceptatie van de onderzochte ME-ers van de formele rechtsstatelijke ordening sterk is en dat men binnen die ordening politiek gezien nogal behoudend georiënteerd is. Op grond van die acceptatie van gezag lijkt er weinig twijfel te bestaan aan een voortgezette bereidheid om in ME-verband op te treden.

Men kan zich echter afvragen of de ervaringen van de politiemensen in Amsterdam op 30 april 1980 – en voor een aantal van hen ook daarvoor – geen aanleiding zijn geweest om zich te bezinnen op het ME-werk in het algemeen en op hun eigen rol daarbinnen. Er waren nogal wat gewonden gevallen en velen waren gedurende lange tijd in de weer geweest onder de dreiging van geweld en fysieke risico's.

In dit hoofdstuk wordt nagegaan in hoeverre de gebeurtenissen in Amsterdam van invloed zijn geweest op:

a. de opvattingen over de noodzaak van de ME;
b. de bereidheid om zelf deel uit te blijven maken van de ME.

Aan de hand van deze twee aspecten kunnen verschillende groepen onderscheiden worden naar de aard van de verandering van de opvattingen over de noodzaak en/of de eigen bereidheid. Deze verschillende groepen zullen vervolgens gerelateerd worden aan variabelen uit de vorige hoofdstukken, teneinde deze groepen te kunnen typeren. Een vergelijking zal gemaakt worden naar persoonskenmerken, naar politieke opvattingen, naar de ervaringen in Amsterdam en naar standplaats.

8.2 Veranderde opvattingen

Uit het onderzoek blijkt dat bijna tweederde (64%) van de ondervraagden niet van mening is veranderd; ruim eenderde is wel van mening veranderd.

Daarbij betreft het zowel de noodzaak om de ME in te zetten als de bereidheid om daaraan zelf mee te doen.

Op een enkeling na zeggen degenen die anders zijn gaan denken over de noodzaak om de ME in te zetten, dat volgens hen de noodzaak is toegenomen.

Ten aanzien van de bereidheid om zelf op te treden zijn er wel verschillen. Voor zover men daarover anders is gaan denken, is de bereidheid bij tweederde toegenomen en bij eenderde afgenomen. Bij een enkeling is de bereidheid zelfs zover afgenomen dat men daaruit consequenties zou willen trekken door uit de ME te gaan of ontslag te nemen als politieman.

De twee gegevens samen nemende zijn er ME-ers bij wie wel de noodzaak is toegenomen, doch de eigen bereidheid dezelfde is; ook zijn er ME-ers voor wie de noodzaak is toegenomen en de bereidheid is afgenomen en ME-ers voor wie zowel de noodzaak als de eigen bereidheid zijn toegenomen.

Er kunnen vier groepen onderscheiden worden:

1 ME-ers voor wie noodzaak en eigen bereidheid niet veranderd zijn; 64%
2 ME-ers voor wie òfwel de noodzaak ofwel de eigen bereidheid ofwel beide toegenomen zijn; 25%
3 ME-ers voor wie òfwel de noodzaak òfwel de eigen bereidheid ofwel beide afgenomen zijn; 6%

4 ME-ers voor wie de noodzaak is toegenomen, doch de eigen bereidheid is afgenomen; 5%.

Blijkbaar is het niet alleen de min of meer duurzame acceptatie van gezag en van de rechtsstaat of van de bestaande maatschappelijke ordening die de opvattingen van de politieman over de geweldsrol van de politie en zijn eigen bereidheid om bij de ME dienst te doen, bepalen. Ook incidenten – in ieder geval schokkende incidenten – beïnvloeden de visies op de geweldsrol en de eigen bereidheid. Die invloed is evenwel niet groot en werkt bovendien verschillend uit. Bij de ene groep (groep 2) is duidelijk sprake van een verharding, bij de andere groep (groep 3) van een versoepeling van standpunt. Een andere kleine groep (groep 4) zou men pragmatisch kunnen noemen: de noodzaak van de ME is toegenomen, maar de eigen bereidheid is verminderd. Waardoor kunnen deze groepen alsook de grote groep (groep 1) die niet veranderd is, getypeerd worden? Van welke leeftijd zijn ze; hoeveel dienstjaren hebben ze; welke korpsen vertegenwoordigen ze? Ook is het mogelijk dat er een relatie ligt met politieke voorkeuren of met de waardering van het gevoerde beleid in Amsterdam. Welke rol speelt de mate waarin men geschokt is door de confrontatie met het gewelddadige publiek? Deze vragen komen in de volgende paragrafen aan de orde.

8.3 Persoonskenmerken en veranderde opvattingen

Nagegaan is of jongere ME-ers met minder dienstjaren, verschillen van oudere collega's in verandering van opvattingen over de ME. Het blijkt dat jonge ME-ers, met minder dan 5 dienstjaren, vaker van opvatting veranderd zijn dan oudere ME-ers, met meer dan 5 dienstjaren; 40% tegenover 30 à 33%. De jongere ME-ers zeggen wat vaker dat de noodzaak en/of eigen bereidheid toegenomen is.

Aantal dienstjaren en aantal ME-optredens loopt niet geheel parallel; vooral de oudere ME-ers hebben minder vaak in ME-verband opgetreden (zie ook hoofdstuk 4). Wanneer dan ook gekeken wordt naar de ervaring met het optreden in ME-verband, dan blijkt dat de ME-ers die nog niet eerder waren opgetreden het minste van mening zijn veranderd (32%). Van de ME-ers die 3x of vaker (in de laatste twee jaar) waren opgetreden, was 39% van mening veranderd. Deze verandering was dan enerzijds een toename en anderzijds een afname van de noodzaak en/of eigen bereidheid.

De ondervraagde ME-ers die binnen de ME een leidinggevende functie vervullen zijn minder vaak van mening veranderd (30%) dan degenen zonder leidinggevende functie (37%).

8.4 Politieke opvattingen en veranderde opvattingen

Onder de rubriek politieke opvattingen oftewel acceptatie van gezag waren vijf aspecten onderscheiden (zie hoofdstuk 5). Het blijkt dat het percentage ondervraagde ME-ers dat bij de wetshandhaving – het eerste aspect – restricties maakt voor de gevolgen ervan en dat van opvattingen veranderd is niet verschilt van het percentage dat geen restricties maakt. Wel is de aard van de verandering verschillend. Onder de eerste groep bevinden zich meer ME-ers die zeggen dat de noodzaak en/of de eigen bereidheid is afgenomen.

Het percentage ME-ers dat hun geweten laat meespreken bij het handhaven van de wet en dat van opvattingen veranderd is, ligt iets lager (35%) dan het percentage ME-ers dat hun geweten niet laat meespreken (37%). De aard van de veranderde opvattingen verschilt meer: de tweede groep vindt dat de noodzaak en/of eigen bereidheid toegenomen is.

ME-ers die protestacties door de bevolking sterk afkeuren – het tweede aspect – zijn iets minder van opvatting veranderd dan ME-ers die protestacties minder afkeuren, 34% tegenover 38%. Degenen die protestacties minder afkeuren zeggen vaker dat de noodzaak en/of de eigen bereidheid is afgenomen. ME-ers die een sterke voorstander zijn van een vrije meningsuiting verschillen niet van ME-ers die daar geen sterke voorstander van zijn in verandering van opvattingen noch naar soort verandering.

Het derde aspect was het optreden van de politie bij protestacties. Het percentage ME-ers dat politie-optreden afkeurt en van opvattingen veranderd is verschilt nauwelijks van het percentage ME-ers dat politie-optredens niet afkeurt; 37% tegenover 35% is van opvattingen veranderd. De aard van de verandering is wèl anders. De ME-ers die politie-optreden afkeuren zeggen veel vaker dat de noodzaak en/of eigen bereidheid is afgenomen.

Ook bij het vierde aspect, de inzet van de ME bij protestacties, komt dit beeld naar voren. ME-ers die zeer stellig zijn over een dergelijke inzet van de ME, zeggen vaker dat de noodzaak en/of de eigen bereidheid is toegenomen; ME-ers die daarin wat minder stellig zijn zeggen vaker dat de noodzaak en/of bereidheid, òf in ieder geval de eigen bereidheid is afgenomen. Naar politieke partij van voorkeur – het vijfde aspect – bestaan er eveneens verschillen. Onder de ME-ers die VVD of PvdA stemmen, bevinden zich de meeste veranderaars (38%), onder D'66 en CDA stemmers minder (35% en 33%). De aard van de verandering in opvattingen loopt daarbij nogal uiteen. De VVD-stemmers zijn harder geworden; de noodzaak en/of eigen bereidheid is toegenomen. De PvdA-stemmers zijn soepeler geworden; de noodzaak en/of eigen bereidheid is afgenomen.

CDA- en D'66-stemmers verschillen ook nog van elkaar; onder de CDA-stemmers zitten meer personen die soepeler geworden zijn.

Ook naar politievakorganisaties zijn er verschillen. NPB-leden zijn het meeste van opvattingen veranderd (38%), gevolgd door leden van de Marechausseevereniging (36%), leden van de ACP (34%) en leden van de VHPA en ANPV (32%). De NPB-leden zijn zowel relatief meer harder als soepeler geworden ten opzichte van de totale groep. Onder de leden van de Marechausseevereniging bevinden zich wat meer mensen die zeggen dat de noodzaak is toegenomen, maar dat hun eigen bereidheid is afgenomen. Onder de leden van de VHPA en ANPV bevinden zich wat meer mensen voor wie de noodzaak en/of bereidheid is afgenomen.

8.5 Ervaringen in Amsterdam en veranderde opvattingen

Uit de veelheid van gegevens over de ervaringen in Amsterdam is een keuze gemaakt voor de mate waarin men geschokt was door de gebeurtenissen en voor het oordeel over het gevoerde beleid ten aanzien van de extra terughoudendheid in het inzetten van de ME en in het aanwenden van geweld.

De mate waarin men geschokt was vertoont een sterke samenhang met het ondergaan hebben van gevoelens van angst, paniek, woede, machteloosheid, verontwaardiging en gespannenheid. Als zodanig vormt het een goede indicator voor het doorstaan hebben van emoties op 30 april en wellicht ook nog daarna. Daarnaast is gekozen voor het oordeel over het gevoerde beleid als een belangrijke maatstaf, omdat het denkbaar is dat juist degenen die het niet eens waren met de extra terughoudendheid, vaker van opvattingen veranderd zijn en een toekomstig harder beleid voorstaan.

Het blijkt dat de ME-ers die sterk geschokt waren door de gebeurtenissen in Amsterdam vaker van opvattingen veranderd zijn (32%). De schok over de gebeurtenissen heeft slechts in geringe mate tot een verharding geleid. Relatief vaker zegt men dat de noodzaak en/of eigen bereidheid is afgenomen, òf dat de noodzaak wel is toegenomen doch de eigen bereidheid is gedaald.

De ME-ers die het niet eens waren met de extra terughoudendheid in het inzetten van de ME zijn vaker van mening veranderd dan de ME-ers die het er wel mee eens waren; 40% tegenover 33%. Het oneens zijn met dit terughoudende beleid heeft enerzijds geresulteerd in een verharding (de noodzaak en/of eigen bereidheid zijn toegenomen) en anderzijds in een pragmatisme (de noodzaak is toegenomen doch de eigen bereidheid is afgenomen).

Ook blijkt dat de ME-ers die het niet eens waren met de exra terughoudendheid in het aanwenden van geweld vaker van opvattingen zijn veranderd dan de ME-ers die het wel met dit beleid eens waren; 39% tegenover 32%. De richting van de verandering is daarbij niet eenduidig; zowel een verharding als een versoepeling alsook een pragmatisme lijkt aanwezig.

8.6 Korps en veranderde opvattingen

In voorgaande hoofdstukken is gebleken dat de korpsen verschillen naar dienstjaren, mate van ME-ervaring en politieke opvattingen. Het is derhalve denkbaar dat er verschillen bestaan naar de mate waarin de opvattingen over de noodzaak van de ME en over de eigen bereidheid zijn veranderd. Dit blijkt inderdaad het geval te zijn. De ME-ers van het Amsterdamse korps zijn het meeste van opvatting veranderd (44%), gevolgd door de KMAR (35%), de ME-ers van de overige gemeentelijke korpsen (34%) en de ME-ers van de rijkspolitiekorpsen (32%). De aard van de verandering is eveneens verschillend naar korps.

Onder de ME-ers uit Amsterdam bevindt zich een kleiner gedeelte dat harder is geworden in zijn opvattingen, en een aanmerkelijk groter deel dat soepeler is geworden of pragmatisch in de zin van een toename van de noodzaak, doch een daling van de eigen bereidheid. Onder de KMAR bevinden zich ook wat meer pragmatici dan over het geheel genomen. Onder de ME-ers uit de overige gemeentekorpsen bevinden zich wat meer mensen die harder zijn geworden in hun opvattingen; en onder de ME-ers uit de rijkspolitiekorpsen juist wat meer mensen die soepeler zijn geworden en zeggen dat de noodzaak en/of de eigen bereidheid gedaald is.

8.7 Conclusies

De onderzoekresultaten laten zien dat slechts eenderde van de ondervraagde ME-ers van opvatting veranderd is over de ME ten gevolge van datgene wat ze in Amsterdam hebben meegemaakt. Van degenen die wèl veranderd zijn, is de helft een harder standpunt in gaan nemen en de andere helft een soepeler of een meer naar zich zelf toe geredeneerd, pragmatischer standpunt. Over het geheel genomen sluit dit aan bij de gegevens dat de overgrote meerderheid van de ondervraagden zich conformeert aan het bestaande systeem, aan de huidige maatschappelijke ordening (zie ook hoofdstuk 5).

Wanneer gekeken wordt naar andere kenmerken van de ondervraagden dan blijkt er een zekere samenhang te bestaan met de mate van politie-ervaring, met politieke voorkeuren en met de belevingen van de gebeurtenissen in Amsterdam en het oordeel over het aldaar gevoerde beleid.

Jongere ME-ers, zonder een leidinggevende functie binnen ME-verband zijn vaker harder geworden in hun opvattingen dan oudere ME-ers. Daardoor heen loopt de mate van ervaring; hoe vaker men als ME-er was opgetreden, des te meer was men van mening veranderd; men was harder geworden.

ME-ers die zich wat minder conformeerden aan het rechtsstatelijke systeem waren vaker soepeler of pragmatischer geworden dan de ME-ers die zich wel strikter opstelden achter het huidige systeem. Dit gold zowel t.a.v. het goedkeuren van een minder strikte wetshandhaving als t.a.v. het stemmen op een meer linkse politieke partij. Deze laatste personen waren ook wat vaker die personen die het algehele beleid in Amsterdam afkeurden.

Het blijkt dan ook dat het oordeel over het gevoerde beleid samenhangt met de verandering van opvattingen, alhoewel daar een verschil optreedt in de twee onderdelen van dat beleid. De personen die vonden dat men te terughoudend was met het inzetten van de ME waren zowel harder als pragmatischer geworden. De noodzaak was toegenomen, hoewel niet allen daar dan zelf aan mee wilden doen. De personen die vonden dat het geweldsgebruik te terughoudend was, waren daarentegen soepeler of pragmatischer geworden. Waarschijnlijk omdat men vond dat er door de politie wel terughoudendheid was betracht, maar dat daarmee de confrontatie toch zeer hard was geweest; iets waaraan men een volgende keer niet wilde meedoen.

De 'verharders' zijn dus vooral te vinden onder jongere ME-ers die reeds een aantal keren als ME-er waren opgetreden en die zich sterk conformeren aan de huidige maatschappelijke ordening, sterk legalistisch denken, het niet eens zijn met het protesteren van de bevolking tegen beleid waar men het niet mee eens is en vinden dat de ME daar resoluut tegen ingezet moet worden. De 'versoepelaars' zijn meer te vinden onder de tegenhangers hiervan: minder legalistisch georiënteerd, meer ruimte biedend aan protestacties van de bevolking tegen beleid waar men het niet mee eens is. Ook de 'pragmatici' zijn hier in te herkennen. Zij waren vaak ook erg geschokt door de gebeurtenissen in Amsterdam.

Degenen voor wie de gebeurtenissen in Amsterdam geen invloed hebben gehad zijn voor een deel te karakteriseren op een zelfde wijze als de 'verharders'. Alleen zijn ze wat ouder, met meer dienstjaren, vaak ook een leidinggevende ME-functie.

9 Samenvatting en conclusies

9.1 Inleiding

Van te voren waren reeds van verschillende kanten verwachtingen uitgesproken dat zich rondom de inhuldigingsplechtigheden van H.M. Koningin Beatrix op 30 april 1980 te Amsterdam wel eens ernstige ongeregeldheden zouden kunnen voordoen. Deze waren echter veel ernstiger en omvangrijker dan verwacht.

Van alle kanten werd geschokt gereageerd op de gebeurtenissen en werden evaluaties gestart naar de oorzaken van de ongeregeldheden. De politievakorganisaties kwamen op voor de belangen van hun mensen en drongen aan op extra beschermende uitrusting en beter materieel. In het overleg hierover met de Minister van Justitie en Binnenlandse Zaken werd tevens naar voren gebracht dat men een onderzoek belangrijk achtte naar de ervaringen van de politiemensen die in Amsterdam ingezet waren. Door de bewindslieden werd hiermee ingestemd en werd medewerking van de zijde van de departementen toegezegd. Het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum (WODC) van het Ministerie van Justitie heeft vervolgens het onderzoek opgezet en uitgevoerd en ook de rapportage verzorgd. Wellicht ten overvloede zij opgemerkt dat dit onderzoek niet ingaat op de oorzaken en achtergronden van de ernstige ongeregeldheden, doch de gebeurtenissen op die dag belicht vanuit de ME-organisatie en dan met name vanuit de ME-ers zelf.

9.2 Onderzoeksvragen

De directe aanleiding tot het onderzoek was de vraag naar de ervaring van de betrokken politiemensen op 30 april 1980 te Amsterdam. Een volgende vraag is echter of de gebeurtenissen in Amsterdam invloed hebben gehad op de wijze waarop politiemensen tegen het ME werk aankijken en wat deze invloed dan is geweest. Nog weer een andere vraag is dan of de mensen die van opvattingen veranderd zijn door bepaalde gegevens gekenmerkt kunnen worden. Daarbij kan enerzijds gedacht worden aan gegevens zoals leeftijd, mate van ervaring en rang; en anderzijds aan politieke opvattingen of aan de wijze waarop men als politieman aankijkt tegen de politie als geweldsapparaat. Ook het oordeel over de gebeurtenissen in Amsterdam kan daarbij een rol spelen.

De vraagstelling van het onderzoek is dan ook uitgebreid tot:

1 de vraag naar de wijze waarop politiemensen, in het bijzonder ME-ers, aankijken tegen het politie-apparaat en vooral tegen de politie als handhaver van de openbare orde en als beschermer van de rechtsstaat;
2 de vraag naar het oordeel van de ME-ers die in Amsterdam zijn ingezet en opgetreden over de organisatie van het optreden en over het algemene openbare orde beleid op die dag; alsmede de vraag naar de doorstane emoties op die dag en de opvang ervan na afloop;
3 de vraag naar de invloed van de gebeurtenissen in Amsterdam op de opvattingen over het ME-werk;
4 de vraag of er groepen zijn aan te wijzen binnen de ME naar de mate waarin de gebeurtenissen in Amsterdam invloed hebben gehad en waardoor deze groepen dan te kenmerken zijn.

9.3 Het onderzoek

Op praktische gronden was het niet mogelijk om alle politiemensen die voor zeer uiteenlopende taken (ME bijstand, bescherming van hooggeplaatste personen, bewaking van gebouwen, verkeersregeling, recherche-taken) in Amsterdam zijn geweest, in het onderzoek te betrekken. Er is een keuze gemaakt voor die mensen die op 30 april binnen ME-verband zijn ingezet en opgetreden. Voor de bepaling van de omvang van deze groep is gebruik gemaakt van draaiboeken en appéllijsten van de organisatie rondom die dag. In totaal zijn ca. 3.200 personen benaderd voor hun medewerking aan het onderzoek. Op hun privé-adres werd hen een vragenlijst toegezonden.

Deze vragenlijst bestond uit vier blokken van vragen. Het eerste blok bevatte vragen over de leeftijd, het korps waarvan men deel uitmaakte, het aantal dienstjaren, het aantal jaren ME-ervaring en de ervaring met het daadwerkelijke optreden binnen ME-verband. Het tweede blok ging over politieke oriëntaties, en bevatte indicatoren over de mate van acceptatie van de bestaande maatschappelijke ordening, van de rechtsstaat en van de plaats van de politie als uitvoerder van het gezag. In het derde blok vragen werd uitvoerig ingegaan op de gebeurtenissen in Amsterdam. Gevraagd werd naar het oordeel over de organisatie, over de persoonlijke uitrusting en bescherming, over de kwantiteit en kwaliteit van het beschikbare materieel, over de leiding van en coördinatie in het optreden en over het algehele beleid. Ook is gevraagd naar emoties tijdens het optreden. Het laatste blok gaat over de periode ná 30 april 1980. Aan de ene kant is daarin gevraagd naar opvang, begeleiding en materiële vergoeding en aan de andere kant naar een mogelijke invloed van de gebeurtenissen in Amsterdam op opvattingen over de noodzaak van de ME en de bereidheid om zelf deel uit te maken van de ME.

Van de ca. 3.200 vragenlijsten werden er ca. 2.030 geretourneerd. Nadat sterk onvolledig ingevulde vragenlijsten waren verwijderd resulteerden er 1838 formulieren; een response van 57%. Het bleek dat 501 van de 1838 formulieren betrekking hadden op personen die op 30 april 1980 niet daadwerkelijk binnen ME-verband waren opgetreden. Een vergelijking naar korps van politie of divisie van de koninklijke marechaussee wijst uit dat zich onder de 3.200 personen aan wie een vragenlijst was verzonden, vermoedelijk nog meer personen bevonden die eveneens niet daadwerkelijk opgetreden waren, hetgeen in feite een hogere response van het onderzoek betekent.

De onderzoekresultaten hebben betrekking op de onderzochte ME-ers. Dit houdt in dat ze vermoedelijk niet gegeneraliseerd kunnen worden naar politiemensen als zodanig. Over het geheel genomen zijn ME-ers gemiddeld een stuk jonger dan de doorsnee politieman, met minder dienstjaren en minder politieervaring. Wel geven de uitkomsten van het onderzoek vermoedelijk een representatief beeld van de doorsnee ME-er.

9.4 Onderzoekresultaten

De groep van 1337 ME-ers die daadwerkelijk zijn opgetreden, bestaat voor ongeveer eenvijfde uit ME-ers van het Amsterdamse korps, voor ongeveer eenderde uit ME-ers uit andere gemeentekorpsen, voor een kwart uit ME-ers van korpsen van de rijkspolitie en voor eenvijfde uit ME-ers van de koninklijke marechaussee.

Achtereenvolgens zullen in het kort de resultaten beschreven worden over een aantal gegevens zowel van de ondervraagden zelf als van hun oordeel over het optreden in Amsterdam op 30 april 1980.

9.4.1 Persoonskenmerken

De leeftijd van de ME-ers liep uiteen van 18 jaar tot en met 57 jaar. Daarmee samenhangend varieerde eveneens het aantal dienstjaren en het aantal jaren ME-ervaring.

Vier groepen konden onderscheiden worden:

a een groep van ca. 20%, die 22 jaar was of jonger, die ongeveer 1 á 1½ jaar bij de politie was, minder dan een jaar bij de ME en veelal nog niet eerder als ME-er was opgetreden;
b een groep van ca. 20%, die 23 à 24 jaar was, met 3 à 4 dienstjaren en 1 à 3 jaar ME-ervaring, die 1 tot 3 maal als ME-er opgetreden was;
c een groep van ca. 30%, van 25 à 27 jaar, met 5 à 7½ dienstjaren, en ca. 3½ jaar ME-ervaring, die meer dan 3 maal als ME-er was opgetreden;
d een groep van ca. 30%, van 28 jaar of ouder, met meer dan 8 dienstjaren en meer dan 5 jaar ME-ervaring, daarin veelal een leidinggevende functie bekleedt en relatief wat minder dan de voorgaande groep als ME-er was opgetreden.

De ME-ers van de Amsterdamse politie zitten vooral in groep a. en in wat mindere mate in groep d. De ME-ers van de overige gemeentekorpsen zitten wat meer in groep b. De ME-ers van de korpsen van de rijkspolitie behoren vooral tot groep c. En de leden van de koninklijke marechaussee zitten relatief meer in groep b. en groep d.

9.4.2 *Politiek-maatschappelijke oriëntaties*

De beheersbaarheid en beheersing van de ME als instrument van de overheid voor het handhaven van de openbare orde en de principes van de rechtsstaat worden vooral ook bepaald door de mate waarin de uitvoerders ervan (i.e. de ME-ers zelf) zich hiermee vereenzelvigen. In het onderzoek is via een aantal vragen hiernaar gekeken.

Deze vragen hadden betrekking op:

a de mate waarin men zich uitspreekt voor een strikte handhaving en nakoming van wetten;
b de mate waarin men instemt met protestacties van de bevolking tegen bepaalde onderdelen van het beleid;
c de mate warin men instemt met het optreden van de politie om dergelijke protestacties te beëindigen;
d de mate waarin men instemt met het inzetten van de ME, als integraal politie-onderdeel, bij dergelijke protestacties;
e de partij-politieke oriëntatie.

Uit het onderzoek blijjkt dat de meerderheid van de ondervraagde ME-ers hoog scoort op de eerste vier onderdelen (a. t/m d.) en bovendien veel behoudender stemt dan de doorsnee Nederlandse kiezer.

Met uitzondering van 2 items waarbij de gevolgen of het geweten in de vraagstelling betrokken worden zegt ruim 90% voorstander te zijn van naleving van de wet. Dit percentage ligt hoger dan percentages uit landelijke steekproefonderzoeken. Bijna tweederde van de ME-ers keurt protestacties sterk af. Ook dit ligt een stuk hoger dan de landelijke cijfers.

Soortgelijke verschillen ten opzichte van landelijke cijfers doen zich voor bij de mate van vrije meningsuiting. Slechts een klein deel (10%) is daar een sterke voorstander van.

Ruim driekwart van de ondervraagden is het er mee eens dat de politie ingrijpt bij protestacties; wederom een hoger percentage dan uit landelijk onderzoek bleek.

Het overgrote deel (85%) vond de ME een integrale taak van de politie. Bijna iedereen was het er mee eens dat de ME werd ingezet bij acties zoals demonstraties, bezettingen e.d.; alhoewel daarin enige nuance zat naar de mate waarin men het ermee eens was.

De ME-ers blijken veel conservatiever te stemmen dan de doorsnee Nederlandse kiezer op een vergelijkbaar tijdstip. CDA en VVD hebben sterk de overhand; de PvdA is sterk ondervertegenwoordigd in vergelijking met landelijke voorspellingen.

Wanneer de scores op deze onderdelen op hun onderlinge relatie bekeken

worden, dan blijkt dat er een sterke samenhang is. Een hoge score op het ene onderdeel gaat veelal samen met een hoge score op de andere onderdelen. Dit houdt in dat een ruime meerderheid (ca. tweederde tot driekwart) van de ondervraagde ME-ers een zeer stabiele oriëntatie vertoont ten opzichte van de huidige maatschappelijke ordening, de principes van de rechtsstaat en de taak van de politie daarbinnen. Slechts een kleine groep heeft daar zo op het oog meer moeite mee.

9.4.3 *Duur van het optreden*

Vooral de ME-ers van het Amsterdamse korps hebben ook op de dagen rondom 30 april 1980 dienst gedaan, met name ook nog nadien. De overige ondervraagde ME-ers hebben in hoofdzaak alleen op 30 april, met een uitloop naar 1 mei, in Amsterdam dienst gedaan.

Gelet op de duur van het optreden blijkt uit het onderzoek dat de ME-ers van het Amsterdamse korps en de leden van de koninklijke marechaussee het eerst daadwerkelijk zijn ingezet; ME-ers van de andere korpsen zijn wat langer standby gehouden op hun uitgangspositie.

Wat de duur van het totale optreden betreft zijn vooral de ME-ers van het Amsterdamse korps veel uren in 'touw' geweest; soms meer dan 18 uur aaneengesloten. Bovendien blijkt dat allereerst een beroep is gedaan op ME-ers met een ruimere ervaring in daadwerkelijk optreden; deze zijn zowel te vinden in het Amsterdamse korps doch ook onder leden van het korps rijkspolitie.

9.4.4 *Het oordeel over het optreden in Amsterdam*

De Amsterdamse politieleiding had rondom de inhuldigingsplechtigheden een uitgebreide organisatie opgebouwd en een specifiek beleid uitgestippeld.

Het werken met een uitgebreide organisatie was in Amsterdam na de Nieuwmarktrellen in 1975 weinig meer voorgekomen. De ervaring ermee moest in feite opnieuw opgebouwd worden. Daarbij kwam het probleem van de gebrekkige onderlinge afstemming in strategie, tactiek, verbindingsmiddelen en voertuigen van eenheden van gemeentepolitie, rijkspolitie en koninklijke marechaussee.

Ook specifiek was het uitgestippelde beleid, waarin extra terughoudendheid betracht moest worden met het inzetten van de ME en met het gebruiken van geweld en waarin het vuurwapengebruik toestemming behoefde van de hoogste autoriteit in de organisatie rondom die dag. Om dit beleid te kunnen realiseren was aan lagere commandanten weinig beslissingsvrijheid gelaten en liepen alle beslissingslijnen vanuit de algemene leiding of vanuit de bataljonscommandanten.

Aan de ondervraagde ME-ers is over een groot aantal aspecten van het optreden gevraagd naar hun oordeel daarover.

a de instructies en begeleiding;
b de coördinatie in het optreden;
c de leiding van de verantwoordelijke commandanten;
d de verbindingen tussen de eenheden en pelotons;
e de persoonlijke uitrusting en bescherming;
f de bewapening;
g de kwaliteit van het beschikbare materieel;
h de persoonlijke verzorging;
i de verzorging van gewonden;
j het algehele openbare orde beleid;
k het geweld van publiek en politie.

ad a instructie en begeleiding

Ongeveer eenvijfde van de ondervraagden had zeer weinig instructies gekregen en ongeveer tweevijfde had redelijk tot veel instructies gekregen, zowel over de inhoud van het te voeren beleid als over het tactische optreden. Dat

het optreden niet altijd in overeenstemming was geweest met de instructies hing vooral samen met het feit dat men op een andere plaats werd ingezet óf met een andere opdracht en niet zozeer het feit dat de instructies zelf onduidelijk waren geweest.

Een kanttekening dient bovendien hierbij gemaakt te worden vanwege ervaringsgegevens dat men dezelfde instructies op verschillende wijze gaat interpreteren.

Ten aanzien van de begeleiding heeft ruim de helft een redelijke tot grote mate van begeleiding gekregen. In hoofdzaak had het aan begeleiding ontbroken bij aankomst in Amsterdam en op het verzamelpunt.

ad. b coördinatie
Ten aanzien van de coördinatie bleek er een groot verschil te bestaan in het oordeel over de coördinatie binnen het peloton en de coördinatie tussen de pelotons en de andere onderdelen. De laatste vond men aanmerkelijk minder goed; het optreden was rommelig en onduidelijk was hoe er opgetreden moest worden. De sterke hiërarchie in beslissingslijnen zal hier mede toe bijgedragen hebben.

ad. c de leiding van de commandanten
Ook hier wordt een duidelijk onderscheid gemaakt tussen de leiding van de groeps- of pelotonscommandant en de leiding van de hogere commandanten. Over de leiding van de laatste kon een aantal ondervraagden geen mening geven; van de overigen was ongeveer de helft slecht te spreken over deze leiding. Over de leiding van de lagere commandanten was ruim driekwart goed te spreken.

Het is denkbaar dat de 'zichtbaarheid' van de leiding én de directere persoonlijke betrokkenheid bij de lagere commandanten mede geleid hebben tot een positief oordeel. De schuld van het slechte verloop van het optreden werd bij de hogere niveaus gelegd.

ad. d de verbindingen binnen en tussen de pelotons en eenheden
Zowel over de verbindingen binnen het peloton als nog meer over de verbindingen tussen de pelotons en eenheden was men slecht te spreken (de helft tot tweederde van de ME-ers). Oorzaken waren vooral gelegen in het ontbreken van voldoende kanalen en in het ontbreken van uniformiteit in de verbindingsmiddelen.

ad. e persoonlijke uitrusting en bescherming
Hierover was over het geheel genomen ongeveer tweederde van de ME-ers redelijk te spreken. De kritiek betrof de helm, het schild en de ongelijkheid in uitrusting tussen politie en marechaussee. Het tenue van de marechaussee is kwetsbaarder en biedt minder bescherming dan de ME-kleding van de politie. Uniformiteit in de uitrusting lijkt gewenst, zowel wat betreft de gevechtskleding als wat betreft de voertuigen.

ad. f bewapening
Slechts een kwart vond dat de bewapening slecht was geweest. Naast kritiek op de bewapening werden er ook suggesties gedaan, zoals rubberkogels, meer traan- en braakgas; het opvullen van het 'gat' tussen wapenstok en vuurwapen; en een andere wapenstok.

ad. g kwaliteit van het materieel
Bijna de helft vond het beschikbare materieel slecht tot zeer slecht. De kritiek had vooral betrekking op de carrosserie, het gaas- en rasterwerk, de ruiten van de voertuigen en de geringe waterdruk van de waterwerpers. Ook hier waren er verschillen tussen politie en koninklijke marechaussee. De VW-busjes van de marechaussee bieden ondanks de aanpassing voor het ME-werk onvoldoende bescherming.

ad. h persoonlijke verzorging
Bijna driekwart van de ondervraagden was goed te spreken over de verzorging van eten en drinken. De kritiek richtte zich vooral op het feit dat men niet in de gelegenheid was geweest om wat te eten, omdat men zó lang in 'touw' was geweest.

ad. i verzorging van gewonden
Iets meer dan eenvijfde van de ondervraagden zei gewond geraakt te zijn; meestal was het een geringe verwonding, zoals pijnlijke ledematen of blauwe plekken.
De overgrote meerderheid was redelijk tot goed te spreken over de geboden hulp aan henzelf of aan collega's.

ad. j algehele openbare orde beleid
Ten aanzien van de extra terughoudendheid in het inzetten van de ME zegt ruim de helft (59%) het er mee eens geweest te zijn; ruim eenderde was het er (helemaal) niet mee eens.

Ten aanzien van de terughoudendheid in het aanwenden van geweld was men nog meer afwijzend; de helft was het er niet mee eens.

Ook op een algemene vraag naar het oordeel over het gevoerde beleid blijkt dat meer dan de helft dit slecht vond. Men vond de tactiek verkeerd (vluchtroutes tegengaan, keep moving); de leiding was te afwachtend, men wachtte te lang met het inzetten en optreden van de ME; men had harder moeten optreden (met meer arrestaties); en de leiding verliep over te veel schijven.

Voor zover men dat kon beoordelen vanuit eerdere ME-optredens vond ongeveer de helft dat men in Amsterdam inderdaad relatief langer had gewacht met het inzetten van mankracht; en ook ongeveer de helft vond dat relatief langer was gewacht met het gebruiken van geweld. De overigen zeggen voor het merendeel dat daarin geen verschil was. Slechts een kleine groep vond dat niet terughoudender was gewerkt met het inzetten van de ME of het gebruiken van geweld.

ad. k het geweld van publiek en politie
Tweemaal is door de geënquêteerden gescoord voor de mate van geweld; éénmaal voor het geweld door het publiek en éénmaal voor het geweld door de politie. Uit de antwoorden blijkt dat men het publiek veel gewelddadiger vond dan de politie. (Enige vertekening speelt hierin wellicht een rol.)

Vergeleken met eerdere confrontaties tussen politie en publiek vond bijna tweederde de confrontatie op 30 april veel harder. Ook in de ogen van de politie is dus door de bevolking veel gewelddadiger opgetreden dan in het verleden.

Opvallend is nog dat 40% van de ondervraagden zegt zelf geen geweld gebruikt te hebben. Het incasseren en dreigen vormde blijkbaar een belangrijk onderdeel van de strategie en tactiek van de politie.

Over de 11 aspecten van het optreden tezamen blijkt dat vooral de verbindingen en de coördinatie tussen de eenheden, de algehele leiding en het gevoerde beleid, de mate van instructie en de kwaliteit van het materieel als slecht beoordeeld worden. Aan de materiële voorzieningen is inmiddels aandacht besteed. Daarnaast is de instructie een punt van aandacht. Instructies over het optreden en vooral over het beleid inzake het optreden zijn een vereiste om het optreden goed te laten verlopen. Ten aanzien van Amsterdam geldt bovendien dat zowel het extra terughoudende beleid negatief gewaardeerd werd alsook het gekozen model van beslissingslijnen. Men vond dit te hierarchisch, over te veel schijven met de nadelen vandien dat een opdracht lang uit bleef of dat er tegengestelde bevelen kwamen.

Een apart punt van aandacht is de persoonlijke uitrusting en de voertuigen van de koninklijke marechaussee; deze loopt achter op die van de politie, zeker bij harde confrontaties met het publiek zoals op 30 april 1980.

9.4.5 *Emoties, opvang en belangenbehartiging*

Alhoewel een schriftelijke enquête niet de meest geschikte vorm is om emoties te peilen, blijkt uit het onderzoek dat het optreden in Amsterdam zeker niet zonder emoties is verlopen. De overgrote meerderheid (88%) was geschokt of verbijsterd door het geweld van het publiek, ook al had men min of meer wel verwacht dat het er hard aan toe zou gaan. Gevraagd is of men tijdens een aantal situaties van het optreden gevoelens had gekend van angst, woede, paniek, verontwaardiging, machteloosheid of gespannenheid. Zelfs met betrekking tot gevoelens van angst en paniek durft men toe te geven deze gekend te hebben; angst vooral op het moment dat men met stenen bekogeld werd en paniek op het moment dat er gewonden vielen in de groep. Spanning heerste er relatief vaker toen er nog geen sprake was van een daadwerkelijke confrontatie. Op dat moment kwamen namelijk gevoelens van woede, verontwaardiging en machteloosheid sterker naar voren.
Het zal zeker zó zijn dat de gegevens niet helemaal valide zijn en dat men minder snel bepaalde gevoelens heeft durven toegeven. Toch blijkt uit het onderzoek dat emoties zeker een reëel gegeven is waar rekening mee gehouden moet worden.

Ook na afloop moet er een mogelijkheid zijn om je emoties te kunnen verwerken. Het lijkt erop dat daarvoor na 30 april 1980 weinig ruimte is geweest. Slechts bij eenderde van de ondervraagden was er iets aan opvang gedaan, terwijl de behoefte eraan veel groter was. Waarschijnlijk heeft men in termen van opvang het meeste gehad aan de informele gesprekken met een collega en vooral ook aan de privé-kring van gezin, familie, vrienden, waar men zijn hart heeft kunnen luchten.

Over het algemeen (driekwart) vond men opvang na dergelijke gebeurtenissen noodzakelijk of zeer zinvol. Deze opvang zou dan op verschillende manieren kunnen gebeuren; een korte evaluatie binnen de groep direct na afloop van het optreden; een gestructureerde evaluatie met het peloton of de groep of een meer individuele opvang binnen het korps.

Vanuit de bevolking heeft men ook een steuntje in de rug gekregen, gezien het feit dat de meeste reacties positief waren. Een harder optreden van de ME zou zeker niet op weerstanden bij de bevolking gestuit hebben, als men afgaat op de reacties van de bevolking; men was vaak vol onbegrip over het zachte optreden.

Meer dan de helft van de ondervraagden had voor het optreden in Amsterdam een vergoeding in geld gekregen; een kleiner gedeelte had als compensatie vrije dagen gekregen. Iets meer dan de helft was tevreden over de vergoeding. Redenen voor ontevredenheid waren dat men de vergoeding te gering vond gezien de gemaakte uren of gezien de risico's die men gelopen had. Bovendien waren er mensen die zelf zouden willen kiezen tussen geld of vrije tijd. Ook hier scoren de leden van de marechaussee vaker negatief. De vergoeding van de marechaussee ligt dan ook een stuk lager dan die van de politie.

Bij een kleiner deel waren persoonlijke eigendommen zoals bril of horloge vernield. Ongeveer de helft van hen was ontevreden over de afhandeling ervan, omdat men nog geen vergoeding had ontvangen of omdat deze nogal laag was geweest.

Over de wijze van belangenbehartiging van haar leden door de vakorganisaties was men over het algemeen (ruim tweederde tot driekwart) tevreden tot zeer tevreden, zowel naar aanleiding van 30 april 1980 als in het algemeen.

De gebeurtenissen in Amsterdam samenvattende blijkt uit het onderzoek dat op een aantal aspecten van het optreden en het beleid ongeveer de helft of meer een negatief oordeel heeft. De organisatie verliep niet goed, men was zeer geschokt door het gebeurde en het had ontbroken aan opvang na afloop. Naar de afzonderlijke aspecten treedt enige differentiatie op, maar in het algemeen betreft het ongeveer de helft van de ondervraagde ME-ers. Opgemerkt zij nog dat – niet zozeer ten aanzien van het algemene beleid, maar wel ten aanzien van uitrusting, materieel en vergoeding de koninklijke marechaussee er slechter af blijkt te komen dan de politie.

9.4.6 *Verandering in opvattingen*

Uit het onderzoek komt naar voren dat bij ongeveer eenderde (36%) van de ME-ers hun opvattingen over de ME zijn veranderd onder invloed van de gebeurtenissen in Amsterdam. De aard van de veranderde opvattingen loopt uiteen en betreft aan de ene kant meer in het algemeen de noodzaak om de ME in te zetten en aan de andere kant de bereidheid om zelf als ME-er op te treden.
Vier groepen kunnen onderscheiden worden:

a ME-ers voor wie noch de opvattingen over de noodzaak van de ME noch de eigen bereidheid veranderd zijn; 64%
b ME-ers voor wie de noodzaak en/of de eigen bereidheid toegenomen zijn; 25%
c ME-ers voor wie de noodzaak en/of de eigen bereidheid zijn afgenomen; 6%
d ME-ers voor wie de noodzaak is toegenomen doch de eigen bereidheid is afgenomen; 5%.

Eerder is aangegeven dat een ruime meerderheid van de ondervraagde ME-ers een min of meer stabiele oriëntatie kent op de bestaande maatschappelijke en politieke ordening en op de rol van de overheid en de politie daarbinnen.

De onderzoekuitkomsten met betrekking tot een verandering van opvattingen over de ME laten zien dat eveneens bij een ruime meerderheid incidenten, zelfs van ernstige aard, daarop geen invloed gehad lijken te hebben. Bij ongeveer eenderde hebben de gebeurtenissen in Amsterdam invloed gehad en dan meer in de zin van een 'verharding' van opvatting dan van een 'versoepeling' of 'pragmatisme'.

Nagegaan is in het onderzoek of de ME-ers die van opvatting veranderd zijn op een bepaalde manier gekenmerkt kunnen worden. Het blijkt dat de ME-ers die een harder standpunt zijn gaan innemen, relatief wat meer te vinden zijn onder de jongere ME-ers, vooral dan onder degenen die reeds vaker als ME-er waren opgetreden. Ze zijn ook relatief wat meer legalistisch georiënteerd, dat wil zeggen een sterke voorstander van wetshandhaving. Ook keuren zij vaker acties vanuit de bevolking af die een aantasting kunnen zijn van het gevoerde overheidsbeleid of van de bestaande maatschappelijke ordening. Zij zijn ook vaker het er sterk mee eens dat de ME bij dergelijke acties wordt ingezet. De partijkeuze vertoont ook een zekere samenhang: het zijn relatief meer VVD-aanhangers. Onder de ME-ers die een soepeler of pragmatischer standpunt zijn gaan innemen bevinden zich eveneens relatief meer jongeren, vooral de allerjongsten en dan vooral afkomstig van het Amsterdamse korps, alhoewel daar ook ME-ers harder zijn geworden in hun standpunt. Op een aantal punten vormen zij de tegenhangers van de ME-ers die in standpunt 'verhard' zijn. Ze keuren actie voeren door de bevolking vaker goed, stemmen minder in met het ingrijpen van politie of ME en zijn wat minder sterke voorstanders van een strikte wetshandhaving. Ook zijn ze naar politieke partijkeuze vaker te vinden onder PvdA-aanhangers.

De ME-ers voor wie de gebeurtenissen in Amsterdam geen invloed hebben gehad op hun standpunt ten aanzien van de ME zijn relatief wat meer te kenschetsen als: ouder, met meer dienstjaren, met relatief niet zoveel daadwerkelijke ME-ervaring, met een leidinggevende functie. Voor het overige vertonen ze op een aantal punten overeenkomsten met de ME-ers die van standpunt verhard waren.

Dat de gebeurtenissen in Amsterdam inderdaad invloed hebben gehad wordt bevestigd in het feit dat de ME-ers die zeer geschokt waren door de gebeurtenissen vaker van opvatting veranderd waren, vooral in termen van versoepeling van standpunt. Tevens heeft het oordeel over het gevoerde openbare orde beleid een rol gespeeld gezien het feit dat de ME-ers die het oneens

waren met de extra terughoudende opstelling, vaker van mening zijn veranderd.

9.5 Slotbeschouwing

Dit rapport is zeker niet de enige of eerste nabeschouwing van de gebeurtenissen op 30 april 1980 te Amsterdam. In al deze beschouwingen en evaluaties zijn grote parallellen te vinden.

Zo bevat het rapport 'Het grootschalig politieoptreden na 1980' een groot aantal aanbevelingen die in sterke mate door de uitkomsten van dit onderzoek gesteund worden.

Om enkele voorbeelden te noemen:

- een uniformering van de organisatiestructuur voor grootschalig politieoptreden;
- een zo groot mogelijke uniformiteit en standaardisatie in bewapening, uitrusting, vervoers- en verbindingsmiddelen;
- het belang van goede opvang voorafgaande aan de feitelijke bijstand, om zich te kunnen voorbereiden, instructies te ontvangen, het materieel en de verbindingsmiddelen te testen en vooral ook om met leden van andere korpsen in contact te komen;
- het belang van duidelijke instructies aan het uitvoerende personeel;
- het meer afstemmen van de tactieken op de werkwijze van de actievoerders/ordeverstoorders;
- het zich bezinnen op de huidige werkwijze van het statisch innemen van formaties;
- het zich bezinnen op het ontwikkelen en toepassen van betere taktieken en technieken om de fysieke afstand tussen mobiele eenheid en ordeverstoorders te overbruggen (het 'gat');
- het belang van een goede logistieke afbouw, o.a. door de groep na het optreden nog bij elkaar te houden en de gelegenheid te geven tot interne evaluatie en door accommodatie voor ontspanning.

Het onderhavige onderzoek waarvan in dit rapport verslag is gedaan, had een beperkte doelstelling. Uitdrukkelijk hebben de ervaringen van de ME-ers zelf en de mogelijke effecten daarvan voorop gestaan, en niet de wijze van ME-optreden.

Elk onderzoek roept vaak nieuwe onderzoekvragen op. Dat geldt ook voor dit onderzoek. Uit de onderzoekresultaten komt een viertal kernvragen naar voren, waarop dit onderzoek geen antwoord heeft gegeven en die o.i. van dermate groot belang zijn dat onderzoek hiernaar ingesteld zou moeten worden. Ook in deze voorstellen tot onderzoek is onderzoek naar het ME-optreden niet opgenomen.

Een eerste vraag is in hoeverre het beeld dat verkregen is van de politieke opvattingen van de ondervraagde ME-ers, geldt voor de politie als geheel. Het is een vrijwel nieuw terrein, waarover nog weinig bekend is. Een steekproefonderzoek onder de totale Nederlandse politie zou gehouden moeten worden om inzicht hierover te verschaffen.

Een tweede vraag is de vraag naar de gevolgen van geweldstoepassing voor de politiemensen, zowel op korte als op langere termijn. Uit dit onderzoek is gebleken dat jonge mensen met weinig of geen ME-ervaring zijn ingezet bij een dergelijk grootschalig optreden waarbij ernstige ongeregeldheden te verwachten waren. Als dan blijkt dat juist deze mensen verharden in hun opvattingen, kan men zich afvragen of men jonge agenten die nog maar net hun opleiding achter de rug hebben wel bij dergelijke optredens mag inzetten. Wellicht verdient het aanbeveling om enige tijd te laten verstrijken tussen het beëindigen van de opleiding aan de politieschool en het starten met de ME-opleiding, of in elk geval het optreden als ME-er.

Op korte termijn kunnen de gevolgen doorwerken in de uitoefening van het werk in de eerste paar dagen na een ME-optreden. Emoties kunnen tot uiting komen in het 'normale' politiewerk, in contacten met de bevolking. Op langere

termijn zou het bovendien kunnen leiden tot arbeidsongeschiktheid of tot het verlaten van de politie-dienst. Nader onderzoek lijkt noodzakelijk om vast te stellen of zich dergelijke effecten hebben voorgedaan of in de toekomst zullen kunnen voordoen.

Vele ME-ers bleken tijdens hun optreden allerlei emoties en gevoelens gekend te hebben, van paniek en angst alsook van machteloosheid, verontwaardiging en gespannenheid. Onbekend is op welke wijze zij deze stress tijdens het optreden beleefd en verwerkt hebben. Ook na het optreden bleken de ME-ers hun emoties nog kwijt te moeten kunnen. Evenmin is bekend hoe men na het optreden deze emoties heeft weten te hanteren.

De onderzochte ME-ers bleken voor een groot deel gelijke opvattingen te hebben over bepaalde politiek-maatschappelijke aspecten. In hoeverre gaat hiervan – de vierde vraag – een invloed uit van de opleiding en vorming van de politiemensen.

De politie is een tamelijk nieuw terrein van onderzoek. Politiewerk omvat daarbij veel meer dan alleen ME-werk. Wanneer evenwel in toenemende mate de aandacht voor de ME de aandacht voor de politie gaat overheersen, heeft dit o.i. een aantal gevaren in zich.

Allereerst wordt de politie-organisatie steeds meer afgestemd en gespecialiseerd op het ME-werk en minder op het 'normale' politiewerk.

Ook is het denkbeeldig – mede gezien de resultaten van dit onderzoek – dat de ME-ers zelf van opvattingen en instelling veranderen tegenover het 'normale' politiewerk en het ME-werk. En tenslotte kan het ME-gezicht het beeld dat de bevolking van de politie heeft en de mate waarin de bevolking de politie accepteert, veranderen. De ene dag gebruikt de politie als ME-er hardhandig geweld en de andere dag draait hij zijn surveillances of werkt hij als wijkagent. Het gevaar bestaat dat de politie minder aanspreekbaar wordt voor de bevolking.

Literatuur

Van Reenen, P. Overheidsgeweld; een sociologische studie van de dynamiek van het geweldsmonopolie, Samson, Alphen a/d Rijn, 1979

Van Reenen, P. Kracht aan de wet. Themanummer Politie en Geweld, Justitiele Verkenningen, nr. 5, 1980, WODC, Ministerie van Justitie, 's-Gravenhage.

Nationaal Kiezersonderzoek 1972-1973, Samson, Alphen a/d Rijn, 1977.

Sociaal en Cultureel Planbureau, Leefsituatie onderzoek, Rijswijk, 1980.

Sociaal en Cultureel Planbureau, Culturele Veranderingen in Nederland, 1958-1975, 1978-1979, Rijswijk.

END